

**A dél-dunántúli délszláv (horvát, szerb és szórványos szlovén)
bevándorlások nyelvi és néprajzi nyomai a földrajzi nevekben**

8. rész^{*}

5. Népszokások, néphagyományok

A népszokások fogalmának több értelmezése van, és tartalmának az emberi kapcsolatok formáitól a családi élet kiemelkedő eseményeinek megünneplésén át – a jeles napokhoz fűződő szokásokig – igen sok változata alakult ki (l. részletebben MNL. 4. 1981: 15–6). Anyagomban részben ezekre, részben pedig a vallási töltésű szokásokra mutatok be példákat. Ide sorolom például a régi idők jeles személyiségeivel, híres embereivel kapcsolatos mondákat és a történelem sodrában elpusztult településekre, templomokra vonatkozó népi emlékezéseket is.

Baranya megye

Horvátok

Sokácok

Mohácsi sokácok

Mohács: 223/113. szh. *Prálistyë* 'Pralište' Mosóhely a Duna szélén a sokácok részére. – Nh.: Mosószékkal, sulykolóval mostak. 223/270. *Popinica* 'Igraliste Popinica' Úr. – Nh.: A. sz. a századfordulón még nagyobb térség, a sokác lányok és legények vasárnap délutáni játszóhelye. Télen a sarki nádfödeles házban lakó öregasszony fogadta be őket. A név a 'papné, pap kedvese' valószínűleg egy népi játék neve. 223/282. *Kóló tér* : *Kóló* : *Busó tér* : n. *Púzsaplacc* 'Busóplatz' : szh. *Lëdinka* 'Ledinka' : szh. *Kólistyë* 'Koliste' : c. *Busó tér*, ~ *téroj* 'Busó tér' : mc. *Kóló téró* 'Kóló tér' : rc. *Paskony* 'legelő' [...]. „A XIX. század elején itt még holtág húzódott; magasabb talajvízálláskor csónakkal lehetett csak átkelni” [...] Nh.: Itt van a messze földön ismert sokác népszokás, a busójárás (szh. *poklada* 'farsang') gyülekező helye. A mulatság régebben három napig tartott, farsangva-

^{*} Az 1. részt, az összefoglalót és a bibliográfiát l. a Nyr. 2014/4. számában; a 2. részt a Nyr. 2015/1. számában; a 3. részt a Nyr. 2015/2. számában; a 4. részt a Nyr. 2015/4. számában; az 5. részt a Nyr. 2016/1. számában; a 6. részt a Nyr. 2016/2. számában, a 7. részt a Nyr. 2016/3. számában közzeltük.

sárnaptól húshagyókeddig. A busójárás a más népeknél is megtalálható télbúcsúztató, termékenységharó ünnepéhez tartozik. Balkáni hazájukból hozhatták magukkal a sokácok. 223/650. *Csele* : *Cselei-högy* : *Csele-hëgy* : n. *Csëli* : n. *Csalí* 'Tschelin' : szh. *Csëlin* 'Čelin' : szh. *Csëlinsko brdo* 'Čelinsko brdo' [...] Azelőtt sokácok birtokolták. Szigetiek is. [...] – Nh. (sokác): itt állt valamikor *Méhesfalva*. Minden bizonnyal népetimológia a szh. *pčelinjak* 'mézes' alapján. A *Cselény*, *Csalina*, *Cselin* név nagyon gyakori a területtel érintkező somberek határában. L. ott a 272–7, 286, 290, 296. sz. neveket! 223/651. *Cselei-vögy* : *Csele-vögy* : *Csele-völgy* : n. *Csëliner Töl* 'Tscheliner Tal' : j. *Csele-Tál* 'Tscheletal' : szh. *Csëlin* 'Čelin' [...] a Csele patak völgye. A múlt század közepe táján főleg a sokácok birtokolták. 223/703. *Görög-högy* : *Görög-hëgy* : [...] szh. *Grëcsko brëdo* : szh. *Gresko brdó* : szh. *Gricsko brdo* 'Grčko brdo' [...] P. „fekszik a szőlőhegyen; nevét onnan kapta, hogy azt egészen görögök birták”. – Nh. (sokác): a törökök és a szerbek előtt már görögök is éltek Mohácson. Ez volt a szőljük (BMFN. II. 427, 441, 442, 477, 482).

Falusi sokácok

Lothárd: 163/35. *Kucsërina* : szh. *Kutyërina* 'Kučerina' [K3: *Kuthserina Balukana*; mo K 12: *Kutserina* ...K8: *Kucserina*] Ds, sz. Elbeszélések szerint itt volt a falu régi helye. [...] A 'Kučerina' jelentése: 'ház(hely)'-re utal. 163/70. *Egerági uti-dülő* : szh. *Lotár* 'Lotar' : szh. *Na Lotár* 'Na Lotar' [K3, 8, 10, 12, P: *Lotar* K16: *Lothárd*...] S, sz. Elbeszélések szerint itt volt a falu régi helye. Szántás közben tégladarabok kerültek elő. – **Magyarsarlós:** 143/13. *Rít* : szh. *Rít* 'rét, nádas' [*Jókai Mór u*] U. A falunak az árkon túli része. – A. sz. régebben csak német betelepültek lakták, és az árkon innen nem volt szabad jönniük, mert a „falusiak” visszakergették őket. Emiatt verekedésekre is sor került. 143/48. *Sórosi csárda* : *Csárda* : szh. *Sároska csarda* 'Šaroška čarda' [...] – A. sz. régebben, aug. 20-án, Szent István napján itt nagy búcsút tartottak; hét-tíz falu horvátja jött össze a környékről, 2–3 napra is. 143/67. *Szent János-körösz* : szh. *Ivanov kríz* 'Ivanov križ' Ke. – A. sz. május 16-án és július első péntekjén körmenetben jártak ide. – **Nagykozár:** 139/58. *Ritics* : n. *Ritics* : szh. *Ritics* 'Ritič' [...] S, sző, sz. – Farsang hétfője a sokac asszonyok napja volt; ezen később már a németek és magyarok is részt vettek. Férfinek ilyenkor nem volt szabad Riticsbe menni. (Aki ide merészkedett, csúnyán, durván megtréfálták.) Az asszonyok dudást fogadtak. Aradi József keresztúri lakos, a népművészet mestere járt dudálni. Öreg lábosokkal, kannákkal doboltak, zászlóval (mindenféle rongyokkal), jelmezekkel vonultak a pincesoron végig. Sütöttek, főztek. Estig mulattak. Este a férfiak váltották fel őket. Ők folytatták a mulatozást asszonyok nélkül, hajnalig. – **Olasz:** 156/73. *Zidina* : szh. *Zidina* [...] Egy régi kolostor romjai találhatóak itt. A név így a szh. *zidina* 'romok, falromok' főnévvel hozható kapcsolatba (BMFN. I. 825, 843–5, 910, 943–4). – **Erdősmárok:** 209/86. *Frájtár* : n. *Fraitál* 'Freiteil' : szh. *Lívadszka* 'réti föld' [K5, K12: *Freithal*; K17: ~] [...] A feudális terhektől korábban megváltott 'szabad föld'. A szh. név rét közelségére utal. – Nh.: Itt volt a régi falu. A törökök pusztították el. – A. sz. néhány éve ásatás közben vörös téglákra és cserépedényekre bukkantak. A leletek a mohácsi múzeumba kerültek. – **Lánycsók:** 216/89. *Tábor-*

tér : szh. *Táboristyě* [...] S, sz. A szh. *táboristye* 'táborište' szó jelentése táborhely. – A. sz. itt táboroztak 1526-ban a magyarok. – **Maráza**: 202/26. *Kis-kút* : *Kút* : n. *Prinnje* 'Brünnlein' : szh. *Máli bunár* : szh. *Bunarity* 'kis kút' F. Nh.: Régi horvát népszokás volt, hogy az ifjú párt a rontó szellemektől megóvják, a lakodalmom utáni reggel a rokonság a forrás mellett rozsszalmát égetett el, körül táncolta, majd keresztülugrált rajta. Manapság már csak táncolnak, énekelnek ott. 202/29. *Hidák* : n. *Hidák* : szh. *Hidák* [...] *Hidága* [...] középkori falu nevét őrzi. [...] – Nh.: A hidáki erdőben betyárok tanyáztak egykor. 202/90. *Vároli*: n. ~ : szh. *Varaje* Ds, e, l. A máriakémendi várhoz tartozó elpusztult középkori falu. *Váralja* [Gy1: *Varalya*, *Varalia*] nevét őrzi. – **Monyoród**: 215/74. *Felső-Rasztina* : n. *Éve Rasztina* 'Ober Rastina' [...] S, sz. Magasabban fekszik, mint az Alsó-Rasztina. – A szájhagyomány szerint itt terült el a régi falu; később a török időkben északabbra húzódtak a völgyek védelmébe (BMFN. II. 196, 198, 281, 350, 354).

Településtörténetét, néhány helynevet és egy-két névadatban megőrzött néphagyományát figyelembe véve fölmerülhet az a gondolat, hogy talán a *falusi sokácok* csoportjába sorolható **Máriakéménd** is. Erre utal a község itt idézett népességtörténetének néhány adata: „A török hódoltság végére elnéptelenedett. A hódoltság után előbb horvátok telepedtek itt meg, majd 1720 körül németek szálltak meg a faluban. [...] – P. sz. „1730-ban, miután a kurucok által elpusztított, Antalovics György és családja által, kikhez néhány illyr és fuldai Sváb csatlakozott – népesítettet”. – A török kiverése után valószínűleg rövid ideig *rácok* telepedtek le. Erről vall mindmáig a német szájhagyomány, valamint három népi, ill. térképi helynév (248, 341, 342. sz.) s Pesty előző idézete. [...] – A maig élő német néphagyomány: a mai községet 7 horvát család alapította a Horvát utca É-i kanyarodása helyén” (BMFN. II. 315).

A fenti *illyr* ~ *illir* megnevezéssel kapcsolatban fontosnak tartom annak megjegyzését, hogy a felhasznált forrásaimban általában – így például **Lengyeltóti** népességtörténetében is – a horvátoknak a *sokác* néprészlegére vonatkozik (pl. vö. erre Szita 1993: 23). **Máriakéménd** község településtörténetét érintő, a Pesty Frigyes-féle helynévgyűjtésből idézett, néhány *illyr* bevándolására utaló följegyzés ugyancsak a horvát lakosokra vonatkozik. Ezt a községben fennmaradt, a horvátokkal kapcsolatos hagyomány is megerősíti: 214/102. *Horvát utca* : n. *Krovotekasze* : n. *Krovotnkaszn* 'Kroatengasse' [...] Nh.: A török után itt telepedett le, és alapított új falut 7 katolikus horvát család. Vezetőjük Antalovics György, a „gazdag Gyuri” a régi 78-as számú telken lakott (BMFN. II. 323). Két helynév viszont annak emlékét őrzi, hogy kisebb számban *rác* (szerb) lakosság is beköltözött. Erre utalnak a következő német nyelvű helynevek: 214/341. n. *Rácekróve* : n. *Rácekróom* 'Raizengraben' [...] A 60-as évek óta száraz meder. Elnevezése az egykori rác lakosságra emlékeztet. 214/342. *Rácenvíze* : n. *Rácevíze* : n. *Rácevízn* 'Raizenwiese' [K8: *Ráczen wiesen*; r ...] S, r, l, azelőtt rét. A. sz. neve ugyancsak rác lakosokra emlékeztet (BMFN. II. 337).

Máriakéménd néhány helynevéhez a horvátokkal, illetőleg a sokác etnikai csoporttal kapcsolatos népszokás vagy valamilyen néphagyomány fűződik. Ezek a következők: 214/268: *Csárda* : n. *Csárta* 'Tscharda' : szh. *Csárda* 'Carda' [...] É volt, csárda és lakás, a Weidinger család tulajdona. Nh.: Hét közben alig

volt forgalma, vasárnap igen nagy. Búcsújáráskor 15–20 falu zarándoklóit látta vendégül. A vásár idején a termekben és az udvaron táncoltak; a sokácok például hagyományosan a tekepálya kis térségén kólóztak. 214/336. n. *Krovotefëlt* : n. *Krovotnfëld* 'Kroatentfeld' [...] Azelőtt jobbára szőlő. 'Horvátföld': lehetséges, hogy a falut alapító horvátoké volt; de elképzelhető, hogy a három szomszédos falu horvátjainak földjével érintkezett, esetleg tőlük vásárolták meg (BMFN. II. 332, 336).

A fent bemutatott csekély számú példát és a község földrajzi elhelyezkedését tekintetbe véve elképzelhetőnek tartom, hogy korábbi (hercegovinai és boszniai) hazájukból Baranya megyébe költözve a sokácok arra törekedtek, hogy egymáshoz lehetőleg közel települjenek le, és így – valószínűleg kisebb számban – **Máriakéméndre** is elkerülhettek. A község északi és déli szomszédságában ilyen, a *falusi sokácok* etnikai csoportjába tartozó faluk a következők: **Maráza, Kátoly, Erdősmárok, Monyoród, Lánycsók** és **Versend**. Egyrészt földrajzi helyzete, másrészt egyes helynevekhez fűzött csekély számú, nyomokban fennmaradt, néprajzi értékű közlés alapján **Máriakéménd** – egykori déli szláv (horvát) nyelvű részét – bizonyos mértékig a *sokácok* etnikai csoportjára jellemző néphagyományok megőrzőjének tartom. Kétségtelen azonban, hogy ezt a megállapítást csak kevés példa támasztja alá, horvát nyelvű földrajzi nevek pedig egyáltalán nem erősítik meg. Ezért úgy gondolom, hogy a község *nem sorolható a falusi sokácok etnikai csoportjába*.

Dráva menti sokácok

Alsószentmárton: 317/53. *Tót-föld* : *Tótok földje* [Bt: *Tótok földje*] S, sz. Úgy tudják, hogy a Kupuszináról áttelepültek földje volt (BMFN. II. 933). Több példa nincs.

Beremend helyneveiből kiválasztott példák bemutatása során a Pesty Frigyes-féle gyűjtésből már idéztem a következő településtörténeti összefoglalást: „P. sz. „Hozzátartozik: *Ráczoja puszta, Vörös csárda, Beremen* lakói: magyarok, németek, rácok, sokácok. A vegyes lakosság itt egymással [1865-ben] csak a ráczt nyelvet használja. Magyar lakossága 30 év előtt Tolna és Veszprém megyékből származott ide” (BMFN. II. 942). Itt ezt azért ismételtam meg, mert Beremend nemzetiségi nyelveinek helyzete, szerepe (különösen a szerb) – a 19. századi horvát és/vagy szerb nyelvű Baranya megyei településekhez viszonyítva – több szempontból sajtóságos volt. Ez a tény bizonyára hatást gyakorolt Beremend nyelviségére, és egyszersmind gátolta a sokác néphagyományok megőrződését is, ha azok valóban kialakultak a korábbi évszázadokban. Ha volt is néhány, **Beremend** földrajzi neveihez kapcsolódóan nem őrződtek meg. Mindezek alapján egyáltalán nem sorolható a *Dráva menti* sokácok etnikai csoportjába. A másik két helység (**Alsószentmárton** és **Kásád**) idetartozása viszont horvát nyelvisége és népességtörténete alapján egyaránt elfogadható, a helynevekhez fűződő népi közlések hiánya viszont egyáltalán nem mutatja a sokácokra általában jellemző hagyományőrzést, azaz ide tartozásuk néprajzi szempontból vitatható.

Bosnyákok

Áta: 184/25. *Temető-dülő* : szh. *Sztáro gróbljē* [K2: *Kod Grobja...* K12: *Kod groblje*] Ds, sz. – Nh.: valamikor templom is volt ezen a helyen, mert szántás közben követ, téglát találtak itt. – **Kökény:** 160/76. szh. *Kod krízsa* [...] Egy kereszt áll az útelágazásnál. Áldozócsüörtökön körmenettel indultak oda az emberek búzát szentelni. 160/81. *Mészáros ut* : szh. *Miszarszki pút* [...] A szalántai plébániához tartozó kökényiek ezen az úton mentek templomba (misére) Németibe. – **Németi:** 179/22. *Szökédi ut* : szh. *Szukidszki pút* : szh. *Drumity* Ut. Ezen az úton a bisseiek Pogányon keresztül Pécsre jártak. – Nh.: Búcsújáróút Gyüdre. 179/44. *Szēlistye* : szh. *Szēlistyē* [K12: *Selištje* P: *Szelistye*; sz] D, sz. – A. sz. régen itt volt a falu. 179/47. szh. *Vodēncsica*. Jelentése 'kis malom'. Ezen a helyen kis malom állt, amelyet lebontottak. – A. sz. a németiek és a szalántaiak itt örölték gabonájukat. A két falu öregjeinek megegyezése alapján kijelölték a családok számára az őrlési napokat. Állandó molnár nem lévén, a kulcs kézről kézre járt, így mindenki a saját gabonáját örölte. – **Szemely:** 155/23. *Szentkut* : szh. *Szveta voda* 'Sveta voda' [K9: *Szentkut...*] F. Augusztus 20-án ide jártak szenteltvízért. 155/41. *Dērgovac* : szh. *Drēgovac* 'Dregovac' D, Vö, sz. – Nh.: A domb tetején földvár és kolostor volt. A kolostor 1704 körül pusztult el. A mellette levő temető sírjai még napjainkban is láthatók. 155/55. *Szēlistya* : szh. *Szēlistyē* 'Selište' [K12: *Seliste* P: *Szelystya*] S, sz. – A. sz. a falu régi helye. A templom nyomai napjainkban is jól láthatók. Közvetlen a kolostor szomszédságában volt. – **Szökéd:** 173/50. *Nēmēdi-kērēsz* szh. *Nijēmētszki kríz* 'Nijemetski križ' Ke. A Németi felé vezető út elágazásánál. Flórián-napkor (május 4-én) ide jártak búzát szentelni. Ha aszály volt, esőért imádkoztak a keresztnél (BMFN. I. 908–9, 930, 990, 1014–5, 1031).

Egyéb horvát csoportok

Dráva menti horvátok I.

Drávasztára: 293/15. *Régi temető* : szh. *Sztáro gróbljē* 'Staro groblje' : *Szelistyē* 'Selište' [...] A falu régi temetője volt. – Nh.: *Viskóc* falu volt e helyen. – **Felső-szentmárton:** 277/48. *Lēscsinca* : szh. *Lēscsincē* 'Liješće' [K8: *Lesztnicza* K14: *Lestincza...*] A területet mogyoróbokrok (szh. 'liješće') borították. E területen egy rossz hírű csárda állt. A tönkrement tulajdonosnak, Bandernak volt egy Katica nevű lusta és ügyetlen lánya. A faluban szállóigévé vált a következő mondás: „Ne ide njoj od ruke ko Banderovoj Katici gra brati” („Úgy megy neki a munka, mint Bander Katicának a babszedés”. 277/113. *Táborpuszta* : szh. *Táboracska puszta* 'Taboračka pustara' [...] A. sz.: Szent László e helyen kelt át seregeivel a Dráván, és az említett helyen állt a tábora. 277/141. *Cērkvistya* : szh. *Crkvistyē* 'Crkvište' [...] – A. sz. a régmúltban ezen a területen feküdt a falu, s az említett ponton állt a templom. A szh. eredetű *crkviste* 'templomhely' köznév is erre utal (BMFN. II. 760, 763–4).

Szerbek

Mohács és térsége

Mohács és északi környéke

Erdősmecske: 191/101. *Héthárs* : n. *Szive Line* 'Sieben Linden' : szh. *Szedam lipa* Ds, hét hársfa az út mentén (védeett facsoport) és a körülötte elterülő erdőrészt. – A. sz. a századfordulón ültették Erzsébet királyné halála emlékére. 191/132. *Bokor* : n. *Pokeder Vald* 'Pokarder Wald' : szh. *Bokorszka suma* 'bogárdi erdő' [...] – P. sz. a német név az elpusztult *Bogárd* község nevét őrzi; nyomai a múlt században még látszottak. – Az 1591-i török adóösszeírás *Bogancs* pusztá néven említi. A mostani magyar és szerb változat a német név népetimológiás formája. 191/206. *Várhégy-düllő* : *Sloszbërg-düllő* : n. *Slouszpëerih* 'Schloßberg' : szh. *Klisza* 'várhegy' [...] Itt egykor vár állott. – Nh.: A dülön régen bronzkutyát találtak. Arany volt benne. 316/24. *Karasica* : szh. *Karasic* [...] Vf. – **Dunafalva:** 205/133. *Angyal-kápolna* : n. *Ėnszl-Khapell* 'Engelskapelle' : szh. *Sztára kapela* 'öreg kápolna' [P: *Angyalok egyháza*] Rom a Duna medrében [...] – A középkorban itt templom és kolostor épült. [...] A máig élő igen makacs néphagyomány szerint II. Lajost és Szapolyai Györgyöt (más változat szerint: Szapolyait és Tomorit) ebben a kolostorban ölték meg, és a templomban temették el. – **Dunaszekcső:** 204/128. *Csatorna* : *Római kút* : n. *Rere Prune* 'Rohr-Brunnen' : szh. *Csësza* 'forrás' [*Római kút*] F, a víz csatornacsőből folyik, innen a magyar és német elnevezés. – Nh.: a kút a római időkből származik. A szerb lakosság török jövevényszóval jelzi régi eredetét. 204/133. *Szerb-kocsmá* : *Ponty-kocsmá* : n. *Rácsih Vertszausz* 'Raizisches Wirtshaus' : szh. *Sárán* : szh. *Sárán bircuz* 'ponty kocsmá' : c. *Szirbicko kircsima* 'szerb kocsmá' [...] É. italbolt; régebben kocsmá, főleg szerbek látogatták, cégére ponty volt. [...] – Nh.: 1938-ig itt tartották a halászbúcsút. Péter–Pál-napkor hajnalban májusfát ültettek a kocsmá elé a halászok. Innen zenészsóval végigvonultak a falun, és verses köszöntővel bálba invitálták a halászcsaládokat. A menetben két halászlegény vitte a virágkoszorúval díszített óriás pontyot. Ezt követte a bál. Másnap hajnalban ünnepélyesen bedobták a feldíszített halat a Dunába, hogy a jó halszaporulatot biztosítsák. 204/151. *Szerb-körösz* : n. *Rácsih Kraic* : n. *Rácizsi Kraic* 'Raizisches Kreuz' : szh. *Crvëni krszt* 'vörös kereszt' : szh. *Szrpszki krszt* 'Szerb kereszt' c. *Szirbicko trusul* Ke, vörösre festett fakereszt bádogtesttel. – Nh.: Búzaszenteléskor ide vonult a szerb lakosság. – **Mohács:** 223/17. *Körösz-malom* : n. *Krémermill* 'Krämermühle' : n. *Kraicmill* : j. *Kracmíl* 'Kreuzmühle' : szh. *Simunkovityëva vodënca* : szh. *Simonkovičsëva vodënica* 'Simonkovičeva vodenica' [...] – Nh.: Régebben húsvét másnapján a malom melletti réten, a szabadban táncoltak a város iparosai, parasztjai – Emmauszt ünnepelve. 228/22. *Lajos kiráj* : *Lajos-emlék* : *Lajos-szobor* : n. *Lutvih-Tenkmól* 'Ludwig-Denkmal' : j. *Denkmal off Lajos* 'Denkmal von Lajos' : szh. *Kod Lajos králya* 'Kod kralja Ljudevita' : szh. *Krála Lajosa szpomenik* 'Spomenik kralja Ljudevita' : c. *Lajos szobro* : mc. *Lajos-szobró* : rc. *Lajosiszko szobró* 'Lajos-szobor' [...] – Nh.: (több változatban is él): II. Lajos nem a Csele-patakba fulladt, a szekcsői kolostorban ölték meg az urak, majd visszahozták, és itt eltemették. 223/28. *Szöllőhgyi kápolna* : *Jakab-kápolna* : szh. *Kapëla* 'Kapela' : szh. *Jókovoba*

cĕrkva : szh. *Jakoba crkva* 'Jakobova crkva' [...] É, műemlék 1833-ból. Belseje paraszi festő alkotása. – Júl. 25-én (1950-ig) ide búcsúkörmény indult a városból istentiszteletre, s ugyanígy vissza. 223/38. *Kónyica* : szh. *Kónyica* 'Konjica' [...] A Csele-patak torkolatának környéke. A szó népi jelentése 'lóitató, lógázoló'. Nh.: A nevet azért kapta, mert itt halt meg Lajos király és sok menekülő, itt torlódtak össze a lovak hullái. 223/50. szh. *Sisatovac* 'Šišatovac' S, nyárfás, sz, k, részben beépítve. Az első világháború végéig szerb juhlegelő. A név 'birkanyíró hely'-re emlékeztet. Nyírás előtt itt mosdatták a birkákat a Duna sekély vizében, de itt mosták meg a szurkos búzát is, mielőtt malomba vitték. [...] – A. sz. az 1700-as évek elején itt szerb település lehetett, mert a patak közelében régi temetőt tártak fel. Ez valószínűleg Csele falu. 223/289. *Szerb iskola* : szh. *Szrpszka škola* 'Sprska škola' : szh. *Rácka skula* 'Racka škola' [...] É, 1945-ig a szerbek iskolája, jelenleg a paplakás tartozéka. – Nh.: Már a török hódoltság alatt volt iskolájuk. Nádfődeles épületük a 18. sz.-ban leégett, benne a gör. keleti egyház összes irata is. A jelenlegi épület 1874-ben készült. 1914-ben 64 gyerek látogatta. Szerb nyelvű tanítás folyt, de a magyar nyelvet is oktatták a 20. sz.-ban. 223/290. *Görögkeleti-templom* : *Rác-templom* : *Porta* : *Szerb-templom* : szh. *Porta* 'Porta' : szh. *Crkva* 'Crkva' : szh. *Szrpszka crkva* 'Srpska crkva' : *Rácka cĕrkva* 'Racka crkva' [...] É, műemlék. Az egykori görögkeleti vallású szerb negyed barokk temploma 1750-ből. – A. sz. régebben a Szentháromság ünnepén dallal-táncsal egybekötött sátoros búcsút tartottak a szerbek a templom körüli *portán*. 223/807. *Legelő* : szh. *Pasnyak* 'Pasnjak' [...] K8/2: *Mocskos hát*; I K12: *Mocskos háti legelő*...] S, ártéri e, l. A tsz erdősítette 1960 után. – A. sz. az 1885-ös elkülönözés után a csordát hajtották ide az 1960-as évekig Szent György-naptól Szent Mihály-napig. Régi hivatalos nevét a Mocskos-sziget közelségéről kapta. 223/1238. *Török fok* : n. *Tierke Kráve* 'Türkengraben' : szh. *Turszki fok* 'Turszki kanal' : c. *Horahani sanc(ol)* : mc. *Terecko jarko* : rc. *Sánc dö Turk* [...] K8/3: *Török fok*; fok] Cs. – A. sz. a múlt században vagy még azelőtt sokszor jöttek ide törökök, és keresték a fokot meg egy nagy jegenyefát. Allítólag egy láda arany van a fa tövében elásva. – **Somberek**: 201/22. *Sauska-kastěj* : *Kastěj* : *Szociális Otthon* : n. *Sauski-Khasztěll* : n. *Khasztěll* 'Kastell' : szh. *Zausko dvórac* 'Sauska-kastély [*Járasi Szociális Otthon*] É, a 19. század elejéről, korábban földesúri kastély, ma szociális otthon. – Nh.: „elátkozott kastélynak” tartják, mivel építéskor a földesúr egyik jobbágját halálra kínoztta, és befalaztatta. – Nh.: Sauska Jenő 1848-ban generális volt; elvesztette a lábát, falábat kapott. Itt rejtőzött el a prэшázakban, különben Aradon kivégezték volna. – Nh.: Télidőben a koldusok ebédet és öt krajcárt kaptak; naponta egész karaván vonult a kastélyba. 201/254. szh. *Kasikara* 'kanáltartó' [...] Szerb Nh.: „Itt sülyyedtek el II. Lajos löporos hordói. Eső után ma is löporszagot érezni”. 201/285. *Lujza-vőgy* : n. *Luistall* 'Louisetal' : n. *Luisztól* 'Loustal' : szh. *Szrpszka dolina* 'szerb völgy' [Vás.: *Louis Thal*] [...] A név eredete bizonytalan: a magyar változat a báró Lujza nevű leányára emlékeztet, mivel ő kapta örökségül. A német adatközlők Mirbach Lujzát, de Sauska Luit is emlegetnek. A szerbek magukénak vallották a völgyet: hagyományuk szerint itt településük volt; pincék, épületmaradványok még a múlt században is láthatók voltak. – **Véménd**: 193/7. n. *Rácsih Trěnk* 'Raizische Tränke' : szh. *Válovi na brdu* 'Valovi na brdu' 'vályuk a hegyen' F. – A. sz. régebben a bővizű forrás vizét fa-, később betonvályukba

vezették. Naponta ide terelték a jószágot, de innen vittek permetvizet is. – Föltehető, hogy a török idők után beköltözött, de a kurucoktól elűldözött szerbek 1711 után itt kezdtek letelepedni a forrás és a szerb temető közti szakaszon, a mai Hegy utca egyik részén. Itt találtak forrást, itt voltak közel a menedéket nyújtó erdőhöz. 193/73. *Abécé* : n. *Abécé-Ksëft* 'Supermarkt' É, ABC-áruház a 70-es évek végétől. [...] Korábban *Trábërt-kocsm* : n. *Trávetsz-Vietszhausz* : szh. *Trábërtov bircusz* 'Trabertov krčma' [...] – A. sz. „régén a község kocsmája volt”. Egykori tulajdonosáról nevezték el. – Nh.: Aug. 15-én tartották a környékbeli szerbek a nagy búcsút (szh. '*Kermes*' : n. *Rácsih Khirmesz* 'Raizische Kirmes'). A lányok ilyenkor selyemünneplőt, nyakukon *lázsiást* : láncon függő arany pénzerméket (szh. '*dukati*'), fülükben arany fülbevalót (szh. '*mindusi*') hordtak. – Nh.: A szerbek általában más községekből házasodtak. A gazdák búcsúra elhozták eladó lányukat. Erre az alkalomra – nagyozásból – új kocsit, lovat, szerszámot vásároltak adósságra, és ettől a legtöbb család elszegényedett. 193/144. *Cikói ut* : *Cikói út* : n. *Cikore Vëk* 'Zickoer Weg' : szh. *Cikovszki pút* 'Cikovski put' Erdei út *Cikó* : n. *Zicko* : szh. *Cikov* felé. – A. sz. ezen az úton vonult a németiség körmenete a Tolna megyei Cikóra Flórián-napkor a tűz védőszentjének ünneplésére. A szerbek Péter és Pálkor (*Petrovo*) zárandokoltak a grábóci kolostori búcsújáráhelyre. 193/211. *Apátner Grund* : *Apatner Grund* : n. *Apátner Kront* 'Apadner Grund' : szh. *Sztári Bërak* 'Stari Berak' [...] Peremén valamikor szőlőt is termeltek. Nevét Bátaapáti határának közelségéről kapta; a szerb néphagyomány viszont *Berek* : szh. *Berak* nevű elpusztult községet említ. 193/243. *Dömörkapui ut* : n. *Dëmerkhape Vëk* (a palotabozsokiak sz.) 'Dömörkapuer Weg' : szh. *Dëmerkapij iduty* 'Demerkapija iduc' rc. *Gyalú lu Demerkapu* 'dömörkapui út' *Út Dömörkapu-telep* : szh. *Demerkapija* [...] – Nh. (szerb): Valamikor szerb település volt itt. A múlt században a lovak elrablásából élő szerb betyárok (szh. *bečari*) itt rejtőzködtek. 193/262. n. *Pann Uros* 'Beim Urosch' : szh. *Uros* 'Uroš' Vö, e. Uros nevű szerb család pincéjéről. – Nh. (szerb): régi szerb település helye is. 193/274. *Szerb-fórás* : *Szërb-forras* : *Szent-kút* : n. *Rácsih Prënnjie* 'Raizisches Brunnlein' : j. *Szerbise Kvëlä* 'Serbische Quelle' : szh. *Vodica* 'Vodica' : rc. *Fontëna szfüntë* : rc. *Fontüna szfüntë* 'szent forrás' [K16: *Heilbrunnen*] F, „szentelt kút”. A környék szerb lakosságának búcsújárá helye volt. Nagyboldogasszonykor (aug. 28-án) kb. 1940-ig a szerb pap itt misézett, és megszentelte a vizet. 193/281. n. *Alt-Vémënd* 'Alt-Wemend' : szh. *Batova* 'Batova' Os, sz, e. – Nh. (szerb): elpusztult falu helye az öreg templom környékén. – A szerbek 1855-ben, az első kataszteri térképek készítése idején még emlegették. 193/282. *Alt Kirk* : n. *Alt Khierh* 'Alte Kirche' : szh. *Sztára crkva* 'Stara crkva' Rom, mlen. – Nh.: Épülettörmelékek mutatják, hogy templom állt itt valamikor, körülötte pedig falu. Egyik adatközlőnk (E. B.) keresztet szántott ki a földjéből. – Nh. (szerb): Ez volt *Batova* ('Bártfa') szerb temploma. Még korábban itt állt a szerbek fonott falú temploma, amelyet a kurucok gyújtottak föl *Batova* és *Uros* falvakkal együtt. 193/292. *Orbán-köröszt* : *Gaszbërgi Orbán-kërszt* : n. *Uerváni-Kraic* 'Orbáni-Kreuz' : n. *Andrëze Hóufsz-Kraic* 'Andresen Hofskreuz' : szh. *Orbanija* 'Orbanov krst' : rc. *Trúsu lu Orbány* 'Orbán keresztje' Ke, talapzatán Orbán-szoborral. – Nh.: A szőlő oltalmazója tiszteletére, jégverés, fagykár ellen állíttatta Wilhelm György és neje 1851-ben. Újabban a Hof család gondozza. A határban három Orbán-kereszt volt. Orbán-napkor évente más-más keresztet

(lásd még a 355, 377. sz. neveket!) processió vonult. Ha a gabonát abba a dűlőrészbe vetették, búzaszentelésre is. 193/299. *Trëfort-pusztá : Trëport-pusztá : n. Trëfor(t)-puszte : szh. Pusztara 'Pustara' : [...]* – Nh.: Amikor a század elején kutat ástak, keskeny aranyeret találtak. Hesz tanító aranybányát akart nyitni, de nem volt gazdaságos. – Nh.: A legények hagyományos pünkösdi lóversenye innen indult. Az lett a győztes, aki előbb ért be a templomhoz. – Nh.: (szerb): Pünkösdkor (szh. *dovë 'dovi, dova'*) a lányok pünkösdi királynőt választottak. 193/343. *Hotërtailë : Hottërtailë : Hottërtailë-düllő : n. Hute(r)tál 'Hotterteil' : szh. Szëlistyë 'Seliste' [...]* S, sz. A szomszédos Bátaszék falu dűlőivel határos. – Nh. (szerb): A szerb név, 'faluhely' elpusztult település emlékét őrzi. 193/368. n. *Rácsih Kraic 'Raizisches Kreuz' : szh. Szrpszki krszt 'Srpski krst' Ke volt fából. Az 1900-as évek elején elkorhadt. – Nh.: A szerbek ide vonultak búzaszentelésre. 193/437. Bátaszéki út : Bátaszéki út : Dolinai út : n. Pádeszëker Vëk 'Badersecker Weg' : n. Toliner Vëk 'Dolinaer Weg' : szh. Bacjëcski pút 'Bacječki put' : szh. Dolin iduty 'Iduci u Dolinu' : rc. Kalyë lu Dolina 'dolinai út' út, dűlőút a Tolna megyei Dolinapuszta és Bátaszék község felé. [...] A vémeidiek rendszeresen jártak oda munkába. – A. sz. Dolina (szh. 'völgy') régi szerb település. A múlt században itt rejtegették a szerb betyárok a távoli helyekről (pl. Szerém megyéből) ellopott lovakat. A Vörös kereszt (435. sz. név) körüli réteken kipányvázva legeltették, majd hamis „passzussal” eladták a lovakat a szekszárdi és más vásárokon. 193/475. szh. Prkosz 'Prkos' Ds, vö, Os, sz. – Nh. (szerb) : Elpusztult szerb település emlékét őrzi (BMFN. II. 33, 34, 37, 54, 58, 62–3, 67, 70, 72–5, 76–7, 79, 81, 85–6, 88, 180, 190, 192, 212–3, 220, 220–1, 239–40, 417–21, 443–4, 455, 491, 509, 589, 594).*

Kékesd helynevei között is *nyomokban* megőrződött egy-két ide sorolható olyan példa, amelyhez **rácokkal** (szerbekkel) néphagyomány fűződik. Ezek pedig a következők: 119/66. *Csárda* Rom. Régi betyárcsárda, Horváth Mihály (Csárdás Mihály) tulajdona volt. – Nh.: A vásárokról betérők lovait kötötték el a betyárok, akik a Karasica hídjá alól lestek a kedvező alkalomra. A csárdának akkora volt a pincéje, hogy *Rúzsa Sándor* lovagolt benne. Más a. sz. ez csak Mílos rác zsi-vány lehetett. 199/134. *Rác-vögyi-forrás* F a hasonló nevű völgyben. Ez látta el vízzel a Mocsilákat. 199/143. *Rác-vögy* [K2: *Rácز völgy* ; e K8: *Rácز völgy, Rácز völgy, Rácزvölgy...* K12: *Rácز völgy...* P: *Rácزföld*] ...– P. sz. „valamikor a monda szerint menekvő rácok tanyája vala”. – Nh.: Itt régen falu állt, gazdag rácok lakták. A völgy 7. dombján egy kád arany és bor van elásva. Régóta keresik, de nem akadnak rá, mert nem tudják, melyik a 7. domb. – A völgyben vesszővel fonott, égett falmaradványokat is találtak (BMFN. II. 166, 168).

Mohács délnyugati vidéke

Ivándárda: 236/33. *Kut* : n. *Ráce Prinje 'Raizisch Brünnelein' : n. Hailich Prinje 'Heiliges Brünnelein' : szh. Szvëti bunar 'Sveti bunar' : szh. Vodica 'Vodica' Kút. A szerbek búcsújáró helye volt régen. Május 6-án Szent György napján vonultak ide templomi zászlókkal, 3 pap tartotta a ceremóniát, s szentelte meg évente újra a kút vizét. – **Lippó**: 234/ 68. szh. *Szalasity 'Salašić' [K8: Szalassics; sz K9: Szalacsics]* S, sz. Szántáskor, kapáláskor téglák, cserepek kerültek elő. – A. sz. régen itt volt a falu. – **Majs**: 231/57. *Szerb utca : Adi utca : Ráce kosze 'Raize**

Gasse': szh. *Szrpski szokák* 'Srbski sokak' [*Ady Endre utca*] U. Szerbek laktak itt (BMFN. II. 577, 589, 594).

Villány és déli környéke

Illocska: 316/28. *Sztárilócska* : *Szárilócska* : *Sztárilócs* : szh. *Sztaraillocska* [...] Úgy tudják, hogy itt volt régen a falu. – **Villány:** 269/35. *Goszpojna* : *Szerb templom* É. A környék görögkeleti szerbeinek búcsújáró helye volt (BMFN. II. 722–3, 929–30).

Somogy megye

Dráva menti horvát csoportok I.

Potony: 250/73. *Blágo* [K. *Blága* és *Unczez*] S, sz. Az adatközlők szerint a név magyar jelentése 'gazdag terület'. A néphagyomány szerint itt találtak egy edényt, tele ezüsttel (SMFN. 823).

Somogyi horvátok

Buzsák: 22/37. *Lengyel-Buzsák* Fr. A néphagyomány szerint a Jankovich és a Lengyel grófi család pereskedett a faluért, amelyet végül is kettévágtak. – **Gadány:** 97/80. *Litya-kapu* Ú. A *litya* népi gyermekjáték. Itt volt a libalegelő, ahol a gyerekek *lityázni* szoktak – **Nagyatád:** 217/172. *Bodvicai-tó* T. A törökdúlás után – a néphagyomány szerint – a bodvicaiak a régebbi településüktől kb. 1 km-re, a mai Gráblík helyére költöztek. Házépítéshez innen, a tó helyéről hordták a vizet (SMFN. 104, 313–4, 703).

Somogyi szlovének

Lengyeltóti: 18/241. *Sodak* [C. K. P. ~] Ds, sz. P. szerint itt régente falu lehetett, mert a templom romjai akkor még láthatók voltak. – **Somogyvár:** 28/63. *Ószó* [...] A néphagyomány szerint azért, mert vár állott itt valamikor, s a várvédők így kiáltottak fel: „Ó, szój, ágyú!”. 28/105. *Szentesica-fórá*s F. A hagyomány szerint Szent László király itt mosta meg a kezét, ezért csodás erőt tulajdonítanak a víznek. 28/215. *Szávica* [C. K. P. ~] S, r, e. A monda szerint Kupa vezér erre menekült a feleségével egy lovon, és mikor a ló kimerült, a vezér azt mondta asszonyának: „Szál lē, Vica!”. – **Tarany:** [...] 1735-ben a Mura-menti falvakból vendeket telepítettek ide. A környékeliek Taranyt *Tagsega*, a taranyiakat *tagsegaiak* néven emlegetik. 219/87. *Asó-Csatár-tó* : *Csatár-tó* : *Csatárta* [K2. *Alsó csatártó*] [...] Egyesek szerint a 48-as szabadságharc idején csatatér volt. – **Vése:** [...] A hagyomány szerint a falu régi neve *Csokmány* volt, és mai Csokmány-dűlőben feküdt. A törökök elvonulása után a Vésey család telepítette be vend és horvát lakosokkal, *gudócokkal*, azóta nevezik Vésének (SMFN. 97, 122, 124–5, 328, 717, 720).

Tolna megye

Kistormás: 89/14. *Bēlac* : n. *Statt [Bem u]* U. A hagyomány szerint Belác valamikor lakott hely, népes település volt. Később pusztá lett belőle. Az utca az ebbe az irányba menő útnak a kezdeti, belterületi szakasza, innen a neve. – **Kölesd:** 88/41. *Belac [Rózsa Ferenc u]* U. A szomszédos falukban is előfordul ez a név. – **Sióagárd:** *Agárd* : ritk. *Sióagárd* [...] A falu lakói úgy tudják, hogy Agárd Árpád-kori település, amely a tsz kertészete helyén, a Sárvíz bal partján lehetett. A törökök elpusztították. A mai falu a hódoltság után alakult ki északi és déli szláv telepekből (TMFN. 407, 411, 453).

Föltehetően **rác** (szerb) falualapítókra utalnak **Sióagárd** földrajzinév-anyagában a 106-os *Sandaria* és a 123-as sorszámú *Bara* külterületi elnevezések, amelyek nyelvi maradványként őrződtek meg. Valamelyest alátámasztja ezt a valószínűleg szerb eredetű *Belác* falurésznév, amely **Kakasdon** is előfordul (vö. TMFN. 326), és amelyhez a sióagárdi adatközlők szerint régebben egy népszokás is kapcsolódott. Ez a belterületi név (a hozzá fűzött magyarázattal) a következő: 97/33. *Bercsény* : *Bercsén* : *Bēlac [Bercsényi Miklós u]* Fr. A község lakói úgy tudják, hogy Kakasddal szemben volt egy Belac nevű falu. Az utca, illetve falurész lakói 1945-ig minden évben felvonultak zászlókkal József-napkor és pünkösdkor (TMFN. 454, 456). Nemrég megjelent munkájában Josef Schwing is közöl néhány, a *Belác* helynévhez fűződő tréfás-ironikus népi magyarázatot (2011: 18). Szilágyi Mihály egy 1713. évi megyei összeírás alapján **Belácot** is a rác települések között sorolja föl (1983: 51).

Végül megemlítem még, hogy a fentiekben felsorolt egy-két szerb eredetű földrajzi néven kívül sem horvát, sem szlovén nyelvű helynévadat a TMFN.-ben egyetlenegy sem fordul elő. **Magyarkeszi** régebbi elnevezésében és hagyományaiban viszont nyoma maradt annak, hogy hajdan *szlovénok* (*vendek*) települtek be. Ennek egy-két néprajzi maradványa a következő adatokban őrződött meg: *Keszi* [C. P. *Tótkeszi* K. *Magyarkeszi*] [...] – A hagyomány szerint a község régebben a *Magyarkeszi* nevű dülőben volt. Az itt létrejött falunak *Tótkeszi* lett a neve, mivel *tót* ('szlovén') lakosok települtek ide. P. „1724 ik évben jöttek felső Tot Megyékből tót lakosok, azok a folyocska alsó felén szálltak, 's ott kezdetek házakat építeni, hová a Magyar lakosság is át költözött, s így Magyar Keszi község meg szünt”. A falu lakóit a szomszédos községekben *keszi pereceseknek* és *kupácskáknak* csúfolják. [...] 2/73. *Magyarkeszi* [C. K. P. ~] Ds, sz, l. A hagyomány szerint ezen a területen volt egykor a falu régebbi helye. 2/95. *Öreg-nyilas* [C. *Öreg Nyilos* K. ~ P. *Öreg Nyilasi Szöllő hegy*] Ds, sz, szö. A hagyomány szerint *Nyulas* nevű falu volt itt. P. „Nyilasi völgynél volt Nyilas nevezetű falu, kik utóbb beköltöztek Tót Keszibe” (TMFN. 56, 58).

A földrajzi nevekhez kapcsolódó **népszokások, néphagyományok** dolgotom néprajzi fejezetének a legtöbb adatot tartalmazó részét jelenti. A különböző etnikai csoportok közül a **horvátokhoz** sorolt *mohácsi*, illetőleg a *falusi sokácok*, a *bosnyákok* településeinek és a **szerbek** *Mohács és térségébe* tartozó (általam *Mohács és északi környékének* nevezett alcsoport) községeinek népszokásai, néphagyományai bővelkednek sokszínű és igen gazdag példaanyagban. A legtöbb

névadat ebben a kategóriában Baranyában található, van azonban példa, bár nem sok, a másik két dél-dunántúli megye névköteteiben is.

6. Hiedelmek, vallásos legendák

Baranya megye

Horvátok

Sokácok

Mohácsi sokácok

Mohács: 223/29. *Szöllőhőgy* : *Szöllő* : *Szöllőhëgy* : *Szöllőhegy* : n. *Mohácse Vaingebirih* 'Mohátscher Weingebirg' : n. *Vaingebirih* 'Weingebirg' : n. *Vaiperh* (a szigetiek sz.) 'Weinberg' : szh. (horvátok is) *Planína* 'Planina' : szh. *Vinográd* 'Vinograd' : c. *Drákhako plaj* 'szőlőhegy' : mc. *Drákhuno bërdó* 'ua.' : mc. *Pincakro bërdó* 'pincehegy' : rc. *Mohacsiszkë driki* 'mohácsi út' : rc. *Vi pe gýál* 'szőlő a hegyen, szőlőhegy' [...] A szh. *Planina* az egyik dülő jellegére 'hegység' utal; a mc. *bërdó* a szh. *brdo* 'hegy' átvétele. – A múlt század közepétől kezdtek nagyobb számban állandó lakosként a Szőlőhegyre költözni. A külterülete még most is szórványtelepülés: főként német szőlősgazdák és vincellérek alakították ki, – türingiai, illetve alemann házak faszerkezetét utánzó, többnyire kétszintes lakó- és présházaikkal. Az 1910-es népszámlálás már falunyi lakosságot talál. 1930-ban 26 magyar, 447 német és 20 egyéb (valószínűleg sokác) anyanyelvű élt itt. 1970-ben 521 lakosa volt. [...] – Nh. (horvát): A Szőlőhegyen „tüzesember” élt, szájában tűz volt, röpdülni tudott. – Nh.: Ha valaki este nagyon későn jött a Szőlőhegyből, a levegőben suhanó tündérek szép dalolását hallhatta. 223/669. *Csëlinác szurduk* : n. *Csëlinac-Holl* 'Tschelinatzhohle' : szh. *Csëlinácsëv szurduk* 'Čelinčev surduk' [...] – Nh. (sokác): Idős a. sz. nagyapjának régen volt egy öreg körtefája. Jött egy ember, és mondta, ássák ki, pénzt találnak alatta. Nem hitték, eladták a földet Cselináczéknak. Azok kiásták a fát, s a tövében egy fazék arany-pénzt találtak (BMFN. II. 419–20, 479).

Falusi sokácok

Maráza: 202/122. *Kápónai kut* : n. *Hailprune* 'Heilbrunnen' : szh. *Vodica* 'szent kút' F, valamikor bővizű, kikövezett mederrel. – Nh.: Az egyik változat szerint Mária megjelent álmában egy juhász vak lányának, aki tanácsára megmosta a szemét a forrásban, és meggyógyult. Egy másik változat szerint egy, a közelben kapáló horvát asszony két éves vak lánya belepancsolt a forrás vizébe, megdörzsölte a szemét, és ezután látni kezdett. Nemsokára deszkából, majd kőből kápolnát emeltek a forrás mellé, a környékbeliak pedig évszázadokon át oda zárandokoltak: itták a „gyógyvizet”; kezüket, lábukat megmosták vele, és üvegben is vittek haza. Hálából gyermekikeket raktak a kápolnai Mária-szobor lábához, meggyógyult bénák pedig mankójukat hagyták ott. Ma gondozatlan, nehezen megközelíthető

a környéke. 202/124. szh. *Szvětinyě* [...] „Szent hely”-nek nevezték a kápolnát és környékét (BMFN. II. 200).

Bosnyákok

Pécsudvard: 154/36. *Régi-temető* : n. *Alter Fríthóf* : szh. *Sztáro gróbblyě* 'Staro groblje' Korábban temetkezési hely volt. – A. sz. egykor itt török templom állt. A temető alján békafejű emberek laktak. Aki meglátta őket, meghalt. Edény, téglák és cserépdarabokat találtak a volt temető területén. 154/62. *Gödör alja* : szh. *Vuroska jama* 'Vuroska jama' [...] Medenceszerű rész, melyet kétoldalt erdő fog közre. – A. sz. mély tó volt a helyén. Egyszer az ördög dühös volt, és kiitta a tó vizét (BMFN. I. 903, 905).

Egyéb horvát csoportok

Dráva menti horvátok I.

Felsőszentmárton: 277/68. szh. *Banděrov bunár* 'Baderov bunar' Kút. A. sz. a kútnál galamb formájában megjelent a szentlélek, és megáldotta vizét. Egyházi ünnepeken a falubeliek innen hordták a „szent” vizet a házi szertartás elvégzéséhez. 277/97. *Zsutica* : szh. *Zsutica* 'Žutica' Tó. A. sz. a kis tó partján három nagy fűzfa állt, mellettük pedig egy vízimalom. Éjszaka senki sem mert arra jární, mivel a fűzfáról ördögök ugráltak a feneketlen vízbe, borzalmas ricsajozás és trágár kiáltozások közepette. A legenda szerint a szörnyű fürdések miatt oly sárga (szh. *žut*) és zavaros a tavacska vize. – **Révfa:** 292/35. *Feneketlen-dülő* [...K15: *Tó mező*; sz] A. sz. kb. 300 éve egy templom állt ezen a helyen. A lakosság állandó veszekedések és öldöklések között élt. A pap összehívta a falu népét, és misét tartott, majd kibékülésre kérte a híveket. Megszólalt a harang, és a templom papostul, mindenestül elsüllyedt (BMFN. II. 761, 763, 830).

Szerbek

Mohács és térsége

Mohács és északi környéke

Erdősmecske: 191/165. *Stokbrun* : *Tuskó-kút* : n. *Stoukprune* 'Stockbrunnen' : szh. *Kërba* : szh. *Kërbanszka vrëla* 'tökhéjas források' [...] F. A név valószínűleg régebbi gémeskútra vall; a szerb változat – föltehetőleg török jövevényszó (krbanj), és olyan forrásokra emlékeztet, amelyekből tökhéjjal merték a vizet a régmúltban. – Nh.: A régiek azt hitték, ebből a kútból származnak a kisgyerekek. [...] Innen kiabálnak a leendő anyáknak : „Vigyél el !” Szokássá vált, hogy a fiatalasszonyok hosszan belenéztek a víz tükrébe, vajon kapnak-e már gyereket. – Amikor a nagyobb szerb gyerekek még odajártak vízért, és meglátták benne tükörképüket, felkiáltottak: „Tako lisz! Tako lisz ! Lesz testvéred !” – Egy későbbi időszakban azt

mondták a gyerekeknek, hogy a bába innen hozza a kisgyerekeket. 191/207. *Várhegy-tető* : *Sloszberg-tető* : n. *Slouszpëerih* 'Schloßberg' : szh. *Klisza* 'várhegy' [...] Itt állott az egykori vár... később kolostor. [...] – Nh.: A hegyet titokzatosság vette körül: belsejében barlang van, kúttal. Mások szerint alagút tart északra, és egy juhász megpróbálta lámpával felderíteni, de oly hosszú volt, hogy nem merészkedett tovább. – Nh.: A birkák nem legelnek, sőt nyugtalanul viselkednek az egykori vár környékén, mert elátkozott hely. – **Mohács**: 223/10. *Szent-kút* : n. *Hailihe Prënnje* 'Heiliges Brunnlein' : j. *Hëjlikë Kvelë* 'Heilige Quelle' : szh. *Vodica* : szh. *Racka vodica* 'Racka vodica' : szh. *Szrpszki vodica* 'Srpski vodica' : szh. *Szvëti bunár* 'Sveti bunar' : c. *Szunto khaink* 'szent kút' : mc. *Szunto hanik* 'ua.' : rc. *Fontëna szfüntë* 'ua' F, a szerbek „szent forrása”. – Nh.: A forrásban való mosdás után sokan meggyógyultak; ezért 1902-ben a g. kelt. egyház megvásárolta a területet, és kis épületet emelt a forrás fölé. Minden újhold vasárnap ide jártak imádkozni, pünkösd 2. napján pedig a halottakért vezekeltek. Vízét bőr- és szembetegségek ellen használták. – **Somberek**: 201/185. *Török-templom* : *Öreg-templom* : n. *Alt Kherih* 'Alte Kirche' : szh. *Turszka klisza* 'török vár' : szh. *Sumbëraczka klisza* 'sombereki vár' : szh. *Sztára crkva* 'öreg templom' [...] – Nh.: a szerbek közt: Egy német ember, akinek szöleje közepén állt a rom, bontani kezdte, de mindannyiszor elhullott egy-egy állata. Végre azt javasolták, hagyja abba, mire az állathullás megszűnt. – Nh.: A közelben egy kőből faragott kecskét találtak. Ezt a parasztok sokáig boronanehezéknek használták. Egyszer megjelent egy török vagy egy szerb ember, felnyitotta, és kivette belőle az oda rejtett ékszereket. [...] – Újabb nh.: A múlt század hatvanas éveiben az Emmert család birtokolta, kincset találtak a kövek közt, Pesten értékesítették; innen származott nagy vagyonuk. – **Véménd**: 193/85. *Vörös körösz* : *Vörös kërëszt* : *Vërës kërëszt* : n. *Rout Kraic* 'Rotes Kreuz' : j. *Rajt Kraic* 'Rotes Kreuz' : szh. *Crvëni krszt* 'Crveni krst' : rc. *Krusá rósë* : rc. *Krusë rosu* 'vörös kereszt' [Kr: *Roten Kreutz*] Ke, színéről. – P. sz.: (lásd a 434. sz. névnél!) [...] – Nh.: (szerb): A kereszt környékén holdvilágos éjszakákon tündérek (szh. *vile*) táncoltak. Ezek kecskelábakon jártak, de nagyon szépek voltak, és a betyárokkal cimboráltak (BMFN. II. 35–6, 37–8, 85, 188, 417).

A Sarosácz-féle etnikai csoportjaiban nem szereplő helységek bel- és külterületi nevei közül a következő példa sorolható ide: **Palotabozsok**: 196/197. *Szent-kút* : n. *Khirheprennjie* 'Kirchenbrunnlein' : szh. *Vodica* 'szent kút' (a sombereki szerbek szerint) : c. *Szunto khaink* 'szent kút' [...] F, kristálytisza, nagyon hideg vize van; hajdan csodaforrásként tisztelték. [...] Valamikor egy asszony beteg gyermekével orvost keresve megpihent a forrás mellett, és megfürdette a beteget. A gyermek meggyógyult a fürdetés után. A hír bejárta környéket; messze falvakból eljöttek a betegek a forráshoz és a kápolnához gyógyulást keresve (BMFN. II. 130).

Somogy megye

Buzsák: 22/160. *Vuka-tó* [K. *Halas-tavak*] T. Ide jártak régen este, éjszaka az asszonyok mosni, s ebből sok babonás hiedelem keletkezett (SMFN. 106). Több adat nincs.

Tolna megye földrajzi neveiben egyetlen példa sem fordul elő.

A legtöbb adat ebben a csoportban is a baranyai névtárakban található. A Somogy megyei Buzsák egyetlen névadatát azért említettem meg – miként a néphagyományok kategóriájába tartozó *Török-hagyás* földrajzi nevet is –, mert a *Somogyi horvátok* etnikai csoportjába sorolt község névadatai között több horvát eredetű is megmaradt.

7. Hely- és helységnév-magyarázatok

A néprajzkutatók és nyelvészek érdeklődését régen fölkellette a népi helynévadás, amelynek során például a különféle, jellegzetes természeti képződmények, az emberi munkával létrehozott alkotások és egyes települések elnevezésére a helyi közösségek földrajzi neveket teremtenek. Ebben igen fontos szerepet kaphatott például a helység létrejötte, településtörténete és minden olyan tájékozódási pont, amelyre a szülő- és/vagy lakóhelyén élő helyi közösségek nagyobb érdeklődést, megkülönböztetett figyelmet fordítottak. A népi helynévadásban közrejátszott az is, hogy egyes, már meglévő, ismert földrajzi nevek (pl. az elnevezés idegenszerű, szokatlan hangalakja miatt, esetenként népi humorral) keresett és talált – nemegyszer tréfás-humoros – magyarázatot a helyi közösségek egy-egy tagja vagy kisebb csoportja. Az így keletkezett egy-egy *névmagyarázat* mások tetszését elnyerve terjedt el, és apáról fiúra szállva közösségi értéként fennmaradhatott. Az ilyen jellegű hely- és helységnév-magyarázatok kialakulásában – miként erről a MNL.-ban a következőt találjuk – „jelentős szerepet játszik népünk szófejtő, szóértelmező leleménye, a *népetimológia*” (4. 1981: 38). A nyelvészetben a népetimológia szakkifejezés már régebben elterjedt. Fogalmát pedig Kálmán Béla ekképpen határozta meg: „Népetimológiának nevezi a magyar nyelvtudomány a német *Volksetymologie* tükörszavaként azt a nyelvi jelenséget, mikor egy idegen vagy elavult, tehát a nyelvi közösség számára érthetatlenné vált szót vagy annak egy részét egy-egy hang önkényes megváltoztatásával értelmessé alakítanak” (1967: 3). Írásában gazdag példaanyag alapján népetimológiával keletkezett településneveket elemzett, mégpedig különböző nyelvekből választott adatokat is vizsgálva.

A népetimológiával teremtett elnevezések között például helység-, dülő- és határrésznevek egyaránt előfordulnak. Kutatásuk, elemzésük, a hozzájuk fűződő névmagyarázatok okainak, indítékainak feltárása természetesen a nyelvészek figyelmét sem kerülte el. Rónai Béla, aki dél-dunántúli megyék (Baranya, Somogy és Tolna) földrajzinév-köteteiben közlétevévként igen eredményes munkát végzett, ezen megyék a bel- és külterületi helyneveiből kiválasztott adatokon elemezte nagy hozzáértéssel a népetimológia szerepét (1982), Varga Mária pedig Veszpém megyei földrajzinév-kötetek alapján értelmezte a népetimológia fogalmát és az így keletkezett helynevek típusait (1999). Nem kerülte el a kutatók figyelmét a településnevek kialakulása sem. Kálmán Béla a párhuzamos névadást vizsgálva a magyar nyelvterületen létrejött német, szláv és török helynevekből mutatott be példákat, közöttük népetimológiával keletkezett néhány településnevet is (1989). Az alábbiakban a baranyai, somogyi és tolnai földrajzinév-kötetből összegyűjtött

hely- és helységnév-magyarázatokból közlök példákat, mégpedig Baranya és Somogy esetében, mivel erre lehetőség volt, etnikai csoportok szerint, a Tolna megyei adatokat viszont betűrendben sorolom föl.

Baranya megye

Horvátok

Sokácok

Mohácsi sokácok

Mohács: 223/670. *Kecskés-högy* : *Kecske-högy* : n. *Kázeperih* 'Geißberg' : j. *Kazelebark* 'Geißleinberg' : szh. *Koziji briëg* : szh. *Koziji brëg* 'Koziji breg' : c. *Singálako plaj* : mc. *Buznikó bërdó* : rc. *Gyál dö kaprö* 'ua.' [K8/4: *Kecske hegy*; szö] H. Vö, sz, r, n, korábban szö, sz, r. – A. sz. régen juhászok legeltettek itt, a nyájjal kecskéket is. – Nh. (eredetmonda): „Lakott itt egy öregasszony. Vót neki egy pár kecskegidája. Farsang körü kisütött a nap. Kiengedte a gidákat legelni. Aztán hirtelen hideg szél kerekedett. A kis gidák megfagytak. Innen a név.” 223/673. *Jenyei högy* : *Jenyei hëgy* : *Jenye* : n. *Jenye* 'Jenje' : n. *Jénih* (*Janyi* : szh. *Janyiszko* brdó 'Janjinsko brdo' : szh. *Janyicka planina* 'Janjinska planina' : szh. *Janyin* 'Janjin' : szh. *Jënyë* 'm. Jenje' : c. *Jënyëvicko plaj* : mc. *Jënyëiko bërdó* : rc. *Gyál dö Jenye* [...] – A sokác szájhagyomány szerint Králjevics Márkónak, a népi hős mohácsi szeretőjének *Janja* 'Ágnes' volt a neve. Róla nevezték el a Jenyei-völgyet. 223/764. *Látó-högy* [...] D, természetes emelkedés a Nyárádi úton; és a körülötte lévő szántók. – P. sz. „magasan fekvő kies hely; nevét hagyományilag onnan vette, hogy róla messze lehet látni [...] található rajta és körülötte téglákat, amelyek oda mutatnak, hogy itt valaha épület és út volt”. – Nh.: Onnan (a Látó-hegyről) *láthatod* az egész mezőt” (BMFN. II. 479–80, 486).

Falusi sokácok

Birján: 164/50. *Lúka* : *Lúga* : szh. *Lúka* 'Luka' : *Pod Lúki* 'Pod Luki' [...] A. sz. az egész területet tölgyerdő borította. A sokácoknak adták irtásra, de „a sokácoknak megakadt a tölgyfa a torkukon”, azaz: elítették az irtási földet (BMFN. I. 948). – **Kátoly:** *Kátój* : *Kátol* : n. *Khatol* 'Katol' : szh. *Kátoly* [...] – Nh.: A község neve *Gátalj* volt, de ezt a horvátok és a németek nem tudták kiejteni, így lett Kátoly. Mások szerint a templom védőszentjétől (szh. *Kátó*) kapta a nevét. – P. sz. „nevét a *Szt. Katalinnak* szent templomától vette”. [...] – A régi hivatalos dűlőnevek szerb-horvát nyelvűek. A németiség csupán néhányat vett át; helyettük a (fuldai) tájnyelvi névváltozatokat használja. – **Lánycsók:** *Lánycsók* : n. *Lánycsuk* : szh. *Lancsuk* : *Lancsug* [...] A falunak az eredeti neve *Lancsuk* ~ *Lancsug* volt. [...] A FESz.-ben erről (II. 13), amely a baranyai névtárba is bekerült, a következőket találjuk: „1903-ban a község nevét *Lánycsók*-ra módosították annak a mondának alapján, amely szerint a mohácsi csata után a környék községeit az mentette meg a pusztulástól, hogy a legszebb lányok kegyelemért könyörögve megcsókolták a szultán

ruhájának szegélyét.” – **Maráza:** *Mráza* : *Maráza* : n. *Maráze* : szh. *Maráza* [...] – A német ajkúak szójátéka a község nevééről: *Maráce* – arra célozva, hogy a horvátok is a rácok (szerbek) fajtájához tartoznak. – A horvátok szerint a falu neve a *mráz* ’köd’ szóból származik. – P. sz. „a község neve, miután régen horvátok lakták, valószínű a »*Mráz*« névtől, mely *deret* jelent, vette kezdetét. [...] „A község völgyben fekszik, és a dérnék gyakran ki van téve”. – **Monyoród:** *Monyoród* : n. *Munyorout* ’Munerod’ : szh. *Minyorod* [...] A hódoltság végére magyar lakói mellé horvát és sokác telepesek költöztek. A falu népessége délszlávva alakult. A 18. század első harmadában kezdődött a németek betelepítése. [...] – P. sz. „Elejénte illyr lakosokból állott, kik Boszniából vándoroltak be, de most már felénél több német lakja. Elnevezése valószínűleg a sok mogyorótól, mely hajdan itt termett.” – **Versend:** 219/18. *Betlehem* : n. *Pëtlëhëm* ’Betlehem’ : szh. *Bëtlëhëm* ’Betlehem’ [*Szabadság u*] U. Az a. sz. ebben az utcában állt egy öreg szalmatetős ház és udvarában egy istálló. Azt mesélték az öregek, hogy ilyen istállóban született Jézus. Ezért nevezik Betlehemnek (BMFN. II. 194, 270–1, 346, 351–2, 384).

Bosnyákok

Áta: 184/13. *Banya völgye* : szh. *Babina gujica* ’Babina guzica’ D, sz. A terület fekvése banya fenekére emlékeztet, feltehetően innen a szh. név. Akácerdő van a közelben, amely híres forrásáról. – Nh.: Azt mondták az öregek, hogy ki a forrás vizéből iszik, meggyógyul. – **Kökény:** 160/37. szh. *Lóncsina zëmlya* Ds, sz, sz. A kökényi fazekasok itt bányásztak agyagot. Innen az elnevezés is ’fazekas föld’. – **Pécsudvard:** 154/58. *Kruska* : szh. *Kruskë* ’Kruske’ [...] – Nh.: Beleesett a gödörbe egy lány, aki egy gazdalegény elől menekült. Szamártövis és vadkörte volt a gödör oldalában. Innen a szh. név (BMFN. I. 905, 929, 1029).

Egyéb horvát csoportok

Dráva menti horvátok I.

Felsőszentmárton: 277/132. szh. *Fánikina jama* S, sz. – A. sz. a nevezett hely ma a Dráva egyik holtága. Korábban hajókikötőnek is használt feneketlen medrű mellékág volt. A kikötő melletti csárdában szolgált egy fiatal lány, aki egy őszi napon a folyóra ment mosni. A rosszul táplált lány belefulladt a vízbe; és azóta nevezik e helyet *Fanni gödre* szh. *Fánikina jama* néven. – **Révfalu:** 292/18. *Tót-mező* [K14: *Tót mező* K15: *Toth mező*; sz, r] Tót jelzős helynévvel illették az itt lakó magyarok a betelepülő horvátok által bírt határrészeket (BMFN. II. 764, 830).

Nagyhajmás etnikai csoportba nincs besorolva, mégis itt vettem figyelembe, mert amint az a településtörténetéből kitűnik, az első bevándorlók ugyan szerbek voltak, ők azonban a 18. században elhagyták a községet. „Ugyancsak a 18. század folyamán nagyszámú kat. délszláv (horvát) jött Nagyhajmásra; a század második felében a lakosságnak több mint felét ők tették ki” (vö. BMFN. I. 43). A horvátok sokáig megőrizték anyanyelvüket, a falut ezért soroltam – pontos megnevezés nélkül – a horvátok etnikai kategóriába. Helynévanyagából a következő példák

sorolhatók ide: **Nagyhajmás:** *Hajmás : Hagymás : Nagyhajmás : n. Hajmas : n. Nagyhajmas : szh. Hajmas [...]* A jelenlegi falunév a hagyma szóval van kapcsolatban. 2/70. *Disznós : Svinyarica : n. Svinyarica : szh. Szvinyárica [...]* Régen disznólegelő volt. – A. sz. a név a szh. *svinja* 'disznó', svinjar 'disznópásztor' szóval van kapcsolatban (BMFN. I. 43, 45).

Szerbek

Mohács és térsége

Mohács és északi környéke

Egyházaskozár: *Kozár : Kazár : Egyházaskozár : Ráckozár : n. Kozart [...]* – Nh.: Régen Kozár egyházközsége volt a legnagyobb. Több község tartozott hozzá. Úgy tudják, hogy a falu egy *Kozara* nevű nemesasszony birtoka volt, a *rác* jelző a helység egykori szerb (*rác*) lakosságára utal. – P. sz. „Népesítése állítólag egy *Csarnovits* nevű rác patriarcha alatt történt volna, ki a rácokat Szerbiából hozta volna erre a vidékre; [...] később németek telepedtek le itt, kik részint *Hessen* hercegségből, részint *Württemberg*ből vándoroltak be; azon időtől a rácok mindég fogytak, úgy hogy jelenleg (1865-ben) még csak 10 család lakik itt. A népmonda szerint, amikor a rácok e vidéket megszállták, egy *Kóza* nevű nő szerepelt volna mint földesuraság, és miután az egész népség rácokból állott, a község »Rác-Kozárnak« neveztetett volna el.” 7/134. *Kraljěvac : Královic : n. Kralevic : n. Krajěvic [...]* – P. sz. „a határ K-i részében fekszik, és Szárász helységgel határos. A mese szerint e részén a határnak hajdan egy híres *Králevicz Márkó* nevű rác hadvezér lakott volna. Itt máig is létezik egy forrás e néven: *Königsbrunnen*, hihetőleg a »Királytól« (melly rác szó *királyt* jelent) veszi eredetét” (BMFN. I. 81, 87). – **Erdősmecske:** *Erdősmecske : Mecske : n. Rácmecske 'Raitzmettschke' : n. Měcske : szh. Rácměcska : szh. Měcska [...]* – A lakosság a falu nevének utótagját ma a *Mecsek* hegységtől eredezteti, előtagját a szerb (*rác*) lakosságtól, illetve azok kivándorlása (1930) után a község északi részén elterülő hatalmas *erdő*ségtől. – P. sz. „Elnevezését vette az itteni erdő tövében szétszórva lakó *Rác*-októl, és a 'szomszéd *Mecsek* hegytől [...] 1736-ban már rácok lakták, míg 1744-ben külhoni németek bevándoroltak, kik jelenleg a 'helység legnagyobb részét képezik”. [...] – A kataszteri dűlőnevek – egy-két magyar és szerb kivételével – német nyelvűek. Mivel korábban a szerbek és a kevés számú magyar család is tudott németül, főként a német változatokat használták, néha sajátos torzítással. Emellett – jobbra szerb, kevesebb magyar – párhuzamos nevek is keletkeztek. – **Liptód:** *Liptod : Liptód : n. Litouv(e) 'Litowr' : szh. Litoba : szh. Liptoda [...]* – Nh.: Élt hajdan egy *Toda* nevű szerb lány, és mivel nagyon szép volt, róla nevezték el a falut: *Lipa Toda* › *Liptoda* › *Liptód*. – **Véménd:** *Véménd : n. Vémënd : szh. Vēmēn [...]* – Nh.: (német): Véménd egy *Véma* nevű szerb asszonyról kapta a nevét (BMFN. II. 27, 54, 288).

Mohács délnyugati vidéke

Nagybudmér: *Budmér* : n. *Krószbudmër* : szh. *Veliki Budmir* [...] – P. szerint a község „Elnevezését ős szerb lakóitól vette, kik Magyarországra bevándoroltak [...] hogy többé és tovább ne költözzenek, az akkori lelkészük [...] híveihez akként szolt: *ne ká Budmir* (legyen békesség) és ne költözzünk beljebb az országba, és így *Nagybudmirnak* elneveztetett.” – A Pesty Frigyes-féle népi közlés tartalma lényegében megegyezik a több mint száz évvel később végzett földrajzinév-gyűjtés során följegyzett népi magyarázattal, amely a következő: „*Budet mir!*” „Legyen béke!” – mondta a szerb telepesekeket vezető pópa, amikor a falu határához értek. A néphagyomány szerint így kapta Budmér a nevét (BMFN. II. 555–6).

Villány és déli környéke

Villány: 269/52. *Bem utca* : *Grábova* : n. *Judentál* 'Judental' [K9: *Grabová*; r, sz Hiv. *Bem u*] Régen görögkeleti temető volt itt, majd pincék sokasága épült. A. sz. *Judentál* néven azért ismert, mert a szegényebb zsidók ott tudtak kis házikót építeni (= zsidónegyed). 269/74. *Virágos* : n. *Virágis* [...] – *Világosberek* középkori magyar falu [Györfy 1: 406] a török hódoltság alatt elnéptelenedett. A hódoltság végén délszlávok lakták, majd újra pusztává lett. 1700-ban Boszniából rácok jöttek ide, 1711-ben pedig Szlavóniából települt ide rác lakosság. [...] A. sz. régi neve *Virágos Káta*, szerb eredetű név. 269/186. szh. *Slivják* [K 8, 9, 102: *Sliviák*] S, sz. – A. sz. a régi templom melletti parókia kertje volt, szilvafákkal beültetve. A szh. *sliviák* 'szilvaskert' jelentésű (BMFN. II. 723–4, 728).

Somogy megye

Amint a fentiekből kitűnik, a Somogy megyei földrajzinév-anyag déli szláv eredetű bel- és külterületi nevek egyikéhez sem fűződik néprajzi szempontú közlés. Az ide sorolt helységek némelyikének elnevezésével kapcsolatban néhány esetben névmagyarázat maradt fenn, olykor pedig a több évszázaddal ezelőtt történt délszláv betelepülések hagyományát is megőrizte a népi emlékezet. Az alábbiakban felsorolt példák tartoznak ide.

Dráva menti horvátok I.

Lakócsa: *Lukovicscë* [...] Pesty Frigyes gyűjtésében *Lukovisce* néven is szerepel. „Nevének eredete – Pesty szerint – *Luk*, 100 évvel ezelőtt ott állt a falu.” – **Potony:** [...] Egyesek szerint az egykor Darányban lakó Poton család birtoka volt, innen kaphatta nevét. A másik magyarázat szerint mai alakja a horvát *potlányi* szóból ered, amelynek jelentése 'utolsó'. Potony a nyolc horvát ajkú község utolsó láncszeme, mintegy lezárja a horvát települések sorát (SMFN. 821, 825).

Dráva menti horvátok II.

Babócsa: 239/93. *Hosszu-Ciglena* [C. P. *Cziglena*] S, sz. Az adatközlők szerint tégláégető volt itt, innen ered a neve is. Cigla magyar jelentése az adatközlők szerint 'tégla'. – **Bélavár:** [C. *Bellovár* K. P. *Bélavár*] [...] Pesty Frigyes gyűjtése szerint „hajdan Béla herceg lakhelye, mikor apjával megosztozott”. – **Berzence:** 205/1. *Skárjē* Ű. A csurgói és a régi kanizsai út elágazása. A horvát szó ollót jelent, az elágazás is ilyen formájú. – **Vizvár:** 230/139. *Koritta* V, sz. Az adatközlők szerint horvát szó, jelentése 'tekő'. A föld alakjáról nevezték el (SMFN. 638, 757, 772, 795).

Somogyi horvátok

Buzsák: [C. K. ~ P. *Jankovits* és *Lengyel-Buzsák*. P. szerint két külön község volt]. Egyesek szerint az ide települő *tótok* 'horvátok, vendek' *Buzsik*, *Buzsák*, *Borocska* néven emlegették a helyet, mert mocsár vette körül. A népmonda azt tartja, hogy amikor Jézus Krisztus a földön járt, találkozott egy idevaló gazdag emberrel, akinek sok lisztje volt. Hiába kért azonban tőle kenyeret, nem kapott. Erre megátkozta a falut, hogy minden gazdag ember zsákjában ezután csak búbát teremjen. Ettől kezdve lett a falu neve „Bú-zsák”. 22/38. *Sztára szēlla* : *Jankovics-Buzsák* Fr. A Pataktól nyugatra eső rész. – **Gadány:** 97/80. *Litya-kapu* Ű. A *litya* népi gyermekjáték. Itt volt a libalegelő, ahol a gyerekek *lityázni* szoktak. – **Gamás:** 26/132. *Sántolla* [...] Egyesek szerint azért, mert egy sánta ember lakott itt egy kutyáolszerű házban, ez volt a „sánta óla”. 26/188. *Busica* [...] A hagyomány szerint a vergamási harcok után itt búslakodtak a csatavesztésen, és bánatukban üritgették az iccēket. – **Nagyatád:** 217/179. *Bodvica* [*Rákóczi u*] Fr, U. 1941-ig önálló község, azóta Nagyatád része, A néphagyomány úgy tartja, hogy a falu kanásza botját keresve így kiáltott fel: „Hun a *bot*, *Vica*?” – **Osztopán:** [...] – Nevének eredetére két magyarázatot ismernek: 1. Zdupán nevű vezér harcolt itt, és adományul nyerte ezt a birtokot. 2. Több apró birtokos tulajdona volt: „Sztópán, „tót” szóval: száz ur.” P. így magyarázza. – **Somogyaracs:** 235/40. *Vulica* S, sz. A néphagyomány szerint a horvát *ulica* szóból ered, és a könnyebb kiejtés miatt kapta ezt az alakját (SMFN. 103–4, 116, 303, 354, 703, 783).

Somogyi szlovének

Lengyeltóti: 18/90. *Kémlőd* : *Kémlőd-tanya* [C. *Kémlőd* K. J. Hn. *Kémlődpusztá* P. *Kömlőd tanya*]. A közelmúltban lebontott major. A néphit szerint hadiút vezetett mellette, és innen „kémlélték”, őrizték az utat. – **Somogyvár:** 28/63. *Ószó* [...] A néphagyomány szerint azért, mert vár állott itt valamikor, és a várvédők így kiáltottak fel: „Ó, szój, ágyú !”. 28/215. *Szávica* [...] A monda szerint Kupa vezér erre menekült feleségével egy lovon, és amikor a ló kimerült, a vezér ezt mondta asszonyának: „Száj lē, *Vica*!”. – **Tarany:** 219/75. *Vaskapu* S, e. Nagyon mély homok van itt, amelyben a kocsik elsüllyednek. A nehéz közlekedés miatt a Duna menti Vaskapuhoz hasonlítottá. 219/161. *Három-sarok* : *Három-sarki-erdő* [Hn. *Háromsarok*] S, V, e. Két út úgy fogja közre, hogy alakja háromszöghöz hasonlít.

219/179. *Markópia* : *Markóptya* : *Markoptya* : *Márkópia* [...] Hr, S, Ds, sz. Régen szőlők voltak itt (a vend név magyarul: *Markó igyál!*). 219/259. *Bóni-bürüs-álé* Nyiladék. A vizenyős nyiladékon deszkából készített átjárók, bürük voltak, a vadászatok idején ezeken ment át póni lován a herceg. 219/287. *Bukfenc* S, sz. Homokos, terméketlen terület. A bérlője mondta egyszer, hogy ide csak bukfencet lehet vetni. – **Táska**: 25/103. *Aligváromi-dülő* [...] Akik itt kaptak szőlőt, „alig várták”, hogy teremjen (SMFN. 94–5, 113, 122, 125, 720–4).

Tolna megye

Grábóc: [...] P. közöl *Grábovác* alakot is: „ugy hirlik, hogy ezelőtt régente Grábovácnak hívták – miután G. N. e. Rácok lakták” [...] A hagyomány szerint a község eredeti neve *Garáb* volt, és a mai Garáb-dülőben volt az eredeti helye. – **Györe**: 75/47. *Högy-Petróc* : n. *Oberszpetrenc* [...] Állítólag itt rác falu volt, és a népetimológia a nevet a „pet rác” (öt rác) összetételből magyarázza. – **Kistormás**: 89/14. *Bélac* : n. *Statt [Bem u]* U. A hagyomány szerint Belac valamikor lakott hely, népes település volt. Később pusztá lett belőle. Az utca ebbe az irányba menő útnak a kezdeti szakasza, innen a neve. – **Medina**: *Mēdina* : *Médina* [C. K. P. *Medina*] [...] A magyar lakosság hagyománya szerint a falu neve török eredetű. Egy Mede nevű gazdag töröknek a birtoka volt. Leányait Janjának és Agatának hívták. Az egyik Janyapuszta, a másik (Sió)Agárd nevében él tovább. A szerb lakosság szerint a falu neve *Méde* volt, amely ’mézes’-t jelent. Valamikor valóban szinte az egész falu méhészkedett. – **Sióagárd**: *Agárd* : ritk. *Sióagárd* [...] A falu lakói úgy tudják, hogy Agárd Árpád-kori település, amely a tsz kertészete helyén, a Sárvíz bal partján lehetett. A törökök elpusztították. A mai falu a hódoltság után alakult ki északi és déli szláv telepésekből. A szájhagyomány szerint a Leányvárból menekülő török várúrnő így jajveszékelt: „A-gárd, a-gárd, a-gárd!” Ebből lett a falu neve. – Fcs: A falun kívül az agárdiakat *paprikások*nak nevezik. Valamikor a fél országot bejárták törött paprikát árulva. A falu környékbeliek nyelvén: *Szentagárd*. Ez az itt lakók múltbeli feltűnő jámborságára utal (TMFN. 342, 365, 411, 413, 453).

A hely- és helységnév-magyarázatokat, amelyek keletkezése különböző okokra vezethető vissza, sokszínűségük, tarkaságuk miatt eléggé nehéz kisebb csoportokba sorolni. Ezért nem vállalkoztam erre. Amit tényszerűen meg lehet állapítani róluk, az az, hogy az egyes megyék szerint viszonylag arányosan oszlik meg a számuk, de esetükben is Baranyában van a legtöbb példa.

8. Vallásos jelképek

A vallásos jelképek régi gyökerűek és a közösségek életében fontos szerepet töltek/töltenek be napjainkban is. A Magyarországra került délszlávok körében is általában megőrződtek és helynevekkel együtt, azokhoz kapcsolódva (kb. a három-négy évtizeddel ezelőtti földrajzinév-gyűjtések időszakáig) fennmaradtak. A jeles, nagyobb ünnepekhez fűződő hajdani szokások, az egyházi közreműködéssel tartott

felvonulások némelyike ugyan visszaszorulóban van, és ez a folyamat a több nemzetiségű településeket is jellemzi. Szerencsére a helynévgyűjtés mind a három dél-dunántúli megyében még megfelelő időben történt ahhoz, hogy a bel- és külterületi nevekhez fűződő vallási hagyományokból is minél többet meg lehessen menteni.

a) *Kegyképek, kegyhelyek és néhány hozzájuk fűződő legenda*

Az ide tartozó névadatok besorolásában a *Magyar néprajzi lexikon* következő meghatározását tudtam felhasználni: „**kegykép**: Krisztus, Mária és a szentek olyan ábrázolásai, melyeknek a hívők különleges természetfeletti erőt tulajdonítanak. A kegyképek csodásnak vélt megnyilvánulásai általában helyhez vagy adott helyzethez kapcsolódva érvényesek, mint pl. a >szentkutat<, források esetében [...] Keletkezésükhöz rendkívüli, legendás mozzanatok fűződnek” (MNL. 3. 1980: 116–7).

Baranya megye

Horvátok

Mohácsi sokácok

Mohács: 223/28. *Szöllőhőgyi kápolna* : *Jakab-kápolna* : szh. *Kapēla* 'Kapela' : szh. *Jókovoba cĕrkva* : szh. *Jakoba crkva* 'Jakobova crkva' [...] É, műemlék 1833-ból. Belseje paraszti festő alkotása (BMFN. II. 419).

Falusi sokácok

Maráza: 202/121. *Kápóna* : *Kápolna* : n. *Khapëll* : n. *Maria-Khapëll* 'Maria-Kapelle' : szh. *Kapēlica* [*Mária-kápolna*] É. – A. sz. kb. 120 éves, más a. sz. 1700 körül épült. Búcsújárárhely volt régebben a „gyógyforrása” (122. sz. név) miatt. Ma már nem gondolják. A Mária-szobrot, a berendezést elvitték a templomba (BMFN. II. 190–200).

Szerbek

Mohács és térsége

Mohács és északi környéke

Dunafalva: 205/133. *Angyal-kápolna* : n. *Énszl-Khapell* 'Engelskapelle' : szh. *Sztára kapela* 'öreg kápolna' [P: *Angyalok egyháza*] Rom a Duna medrében [...] – A középkorban itt templom és kolostor épült. A templomhoz az a monda fűződik, hogy az *angyalok* hozták ide valahonnan a Tisza mellékéről. – **Mohács:** 223/93. *Rác-kápolna* : *Szerb-temetőkápolna* : *Szerb-kápolna* : n. *Rácisi Khapëll* 'Raizische Kapelle' : j. *Szerbisesz Klousz* 'Serbische Kapelle' : szh. *Groblyanszka kapēla* : szh. *Gróbllye kapēla* 'Groblyanska kapela' : szh. *Racka kapēla* 'Racka kapela' : c. *Sziribicka kápolna(j)* : mc. *Szërpszki kapolná* : rc. *Kapóna dë Szürp*

'Szerb-kápolna' [...] É, a szerb temetőben. 1847-ben épült; védőszentjei Konsztantin császár és Ilona császárnő. – **Véménd:** 193/275. *Szerb-kápolna* : *Szërb-kápolna* : n. *Khapëlljie* 'Kapellchen' : szh. *Vodica* 'Vodica' : rc. *Kapóna szfüntë* 'szent kápolna' É a Szerb-forrás fölött. Kápolnaszerű, elhagyott. – A. sz. 1852-ben épült (BMFN. II. 74, 239–40, 425).

Pécs sem szerb eredetű helynevei, sem hagyományai alapján nincs ugyan besorolva sem ebbe, sem a másik etnikai csoportba, mégis szeretném megemlíteni, hogy egy ide sorolható névadatot találtam. Ez a következő: **Pécs:** 134/783. *Havi-hegy* : *Havi-högy* : n. *Maria Snë* 'Maria Schnee' : szh. *Brdica* 'Brdica' [K16: *Maria Schnee*... P: *Haviboldogasszony hegy*...] – P. sz. „szöllővel beültetett, meredek, sziklás hegy. Nevét a dombon épített *Haviboldogasszony Kápolnától* nyerte”. 1692-ben épült (BMFN. I. 719).

Somogy és Tolna megye déli szláv nyelvű földrajzi nevei között kegyképekkel, kegyhelyekkel kapcsolatos adatot nem találtam.

b) Képoszlopok, Mária-képek, Mária-szobrok

Baranya megye

Szerbek

Mohács és térsége

Mohács és északi környéke

Liptód: 211/33. *Szobor* : n. *Pëllstoukk* 'Bildstock' : szh. *Kíp* 'kép' Képoszlop. – A. sz. valami szerencsétlenség történt ezen a helyen. Szerbek állíttatták 1891-ben. Föltehetően korábban is állt itt képoszlop, mivel (l. 153. sz. név!) dülöt neveztek el róla (BMFN. II. 290). Több adat nincs.

Somogy megye

Tarany: 219/4. *Mária-kép* Szo. Szűz Máriát ábrázolja. 219/301. *Mária-kép* Szo. Szűz Máriát ábrázolja (SMFN. 717, 724). Több névadatot nem találtam.

Tolna megye helynévkötetében nincs adat.

c) Keresztek, fészületek

A magyar nyelvterület igen nagy részén – különösen jó néhány évtizeddel ezelőtt, sőt a 19. században is – elég gyakori volt, hogy falusi és városi kisközségek,

egyes családok kezdeményezésére keresztek, feszületek állítottak a települések bel- és külterületén (l. részletesebben MNL. 5. 1982: 435–7). Ezeknek nagy része a *kereszt* (ritkábban *bádog*-, *fá*- és *vaskereszt*) földrajzi köznévvvel keletkezett. Az alábbiakban az ezekre összegyűjtött példákat mutatom be.

Baranya megye

Horvátok

Sokácok

Mohácsi sokácok

Mohács: 223/44. *Köröszt a szöllőhőgyi iskoláná : Az iskoláná a köröszt : Iskola-köröszt* : n. *Sullkraic* 'Schulkreuz' : szh. *Krszt kod skolë* 'Krst kod škole' : szh. *Krízš prëd skulom* 'Križ pred školom' : c. *Iskolëszko trusul* : mc. *Iskolako kërësztó* : rc. *Krúsë dõ skola* 'iskolakereszt' [...] Ke a Szőlőhegyi iskola előtt, a század elejéről, közadakozásból. Czetzl Istvánné újjátta föl 1956-ban. A múlt században itt még fakereszt állt. 223/614. *Kërëszt* : n. *Kraic* 'Kreuz' : szh. *Krízš* 'Križ' Ke (BMFN. II. 421, 474).

Falusi sokácok

Magyarsarlós: 143/43. *Kërëszt* : szh. *Krízš* 'Križ' Ke. 143/62. *Kërëszt* : szh. *Krízš* 'Križ' Ke. 143/63. *Szent János-kërëszt* : *Szobor* : szh. *Ivanov krízš* 'Ivanov križ' Ke. 143/67. *Szent János-köröszt* : szh. *Ivanov krízš* 'Ivanov križ' Ke. – A. sz. május 16-án és július első péntekjén körmenetben jártak ide. – **Nagykozár:** 139/25. *Kërëszt* : szh. *Krízš* 'Križ' Ke. A Marhahajtó út mentén állnak még a romjai. 139/35. *Kërëszt* : n. *Stotkrájč* 'Stadtkreuz' : szh. *Krízš* 'Križ' Ke. A pécsi út felé vezető gyalogúton áll. 139/45. *Kërëszt* : n. *Ledinká Krájč* 'Ledinka Kreuz' : szh. *Krízš* 'Križ' Ke (BMFN. I. 823–4, 843, 845). – **Erdősmárok:** 209/6. *Kërëszt* : n. *Svoackhopis Kraic* 'Schwarzkopfsches Kreuz' : szh. *Krízš Svarckopov* Ke. – A. sz. a Schwarzkopf család állíttatta 1927-ben, amiért egyik tagjuk szerencsésen hazatért a háborúból. – **Kátoly:** 208/67. n. *Fluerjáni Kraic* 'Florian-Kreuz' : szh. *Krízš* 'Kereszt' Ke, a talapzaton álló kisméretű Flórián-szoborról. Régebben körmenetben zárandokoltak ide. 208/111. *Frik-kërëszt* : n. *Friksz Kraic* 'Frick-Kreuz' : szh. *Frikov krízš* : szh. *Krízš kod Frikovë vodënicë* 'Kereszt a Frick-malomnál' Ke a leégett Frick-malomnál; a család állíttatta. – **Monyoród:** 215/47. n. *Ouverites Kraic* 'Oberitter-Kreuz' : szh. *Krízš Obërítettëra* 'Oberitter-kereszt' Ke, állíttatója nevére. – **Versend:** 219/40. *Cëri-kërëszt* : n. *Cëri-Kraic* 'Ceri-Kreuz' : szh. *Krízš u Cëriku* 'Križ u Ceriku' Ke. 219/59. *Szent Miháj-kërëszt* : n. *Mihëji krajc* 'Michael-Kreuz' : szh. *Szvëti Mihajlija-krízš* Ke. Május 8-án ide processziót vezettek. 219/66. *Orázs-kërëszt* : n. *Orázs krajc* 'Orázs Kreuz' : szh. *Krízš u Orasjë* 'Križ u Orašje' Ke (BMFN. II. 274–5, 277, 349, 386–7).

Bosnyákok

Kökény: 160/13. *Kërëszt* : szh. *Krízs* Ke. 160/76. szh. *Kod krízsa* S, sz. Egy kereszt áll az útelágazásnál. Áldozócsütörtökön körmenettel indultak oda az emberek búzáat szentelni. 160/79. *Krisztus keresztje* : szh. *Isuszov kríz* Ke. Balesetéből felgyógyult ember állíttatta (BMFN. II. 927, 930).

Dráva menti horvátok I.

Révfa: 292/21. *Kërëszt* : szh. *Krízs* 'Križ' Ke. 219/40. *Céri-kërëszt* : n. *Céri-Kraic* 'Ceri-Kreuz' : szh. *Krízs kod Frikově vodënicë* (BMFN II. 830).

Szerbek

Mohács és térsége

Mohács és északi környéke

Dunaszekcső: 204/151. *Szerb-köröszt* : n. *Rácsih Kraic* : *Rácizsi Kraic* 'Raizisches Kreuz' : szh. *Crëveni krszt* 'vörös kereszt' : szh. *Szrpszki krszt* 'szerb kereszt' : c. *Szirbicko trusul* Ke, vörösre festett fakereszt bádogtesttel. – **Erdősmecske:** 191/138. *Rác-köröszt* : *Szerb-kërëszt* : n. *Rácsih Kraic* 'Raizisches Kreuz' : szh. *Szrpszki krszt* Ke, kétméteres fakereszt volt; a múlt században állították a pestisjárvány idején. Fontos tájékozódási pont volt. Elkorhadt. – **Liptód:** 211/32. *Szerb-kërëszt* : n. *Rácsih Kraic* 'Raizisches Kreuz' : szh. *Szvëti Lúka krszt* 'Szent Lukács-kereszt' Ke, a volt szerb lakosság állíttatta. Fából volt, ma már nincs meg. 211/39. *Rác-kereszt* : n. *Rácsih Kraic* 'Raizisches Kreuz' : szh. *Szrpszki krszt* Ke, korpusz és felirat nélkül. A lebontott templom helyén mementóként hagyta a német lakosság. – **Mohács:** 223/15. *Szent-kuti-köröszt* : *Szerb-kërëszt* : n. *Prënnje-Kraic* 'Brünnlein-Kreuz' : n. *Ráce Kraic* 'Raizisches Kreuz' : szh. *Krszt kod vodice* 'Krszt kod vodice' : szh. *Máli krszt* 'Mali krst' : szh. *Racki kríz* 'Racki križ' Ke, „kis” kökereszt a szerbek „szent kútja” közelében, a 19. századból. 223/18. *Mohácsán Mátyás körösztje* : *Mohácsán-köröszt* : n. *Mohacsán-Kraic* 'Mohatschan-Kreuz' : szh. *Mohacsanov krszt* 'Mohačanov križ' [...] Ke állíttatójáról. Fogadalomból 1916-ban emeltette, amiért hazatért az első világháborúból. 223/91. *Rác-köröszt* : *Szerb-kërëszt* : n. *Rácsi Kraic* 'Raizisches Kreuz' : szh. *Vëliki krszt* 'Veliki krszt' : szh. *Groglyanszki kríz* 'Grobljanski križ' Ke, „nagy” kökereszt (szerb!) a Szerb temetőben a 18. sz.-ból. – **Véménd:** 193/292. *Orbán-köröszt* : *Gaszbërgi Orbán-kërëszt* : n. *Uerváni-Kraic* 'Orbáni-Kreuz' : n. *Andrëze Hóufs-Kraic* 'Andresen Hofs-Kreuz' : szh. *Orbanija* 'Orbanov krst' : rc. *Trísu lu Orbány* 'Orbán keresztje' Ke, talapzatán Orbán-szoborral. – Nh.: A szőlő oltalmazója tiszteletére, jégverés, fagykár ellen állíttatta Wilhelm György és neje 1851-ben. 193/298. *Jasëk-köröszt* : *Jasëk-kërëszt* : n., j. *Jasëks-Kraic* 'Jascheks-Kreuz' : szh. *Kod Jasëkovog krszta* 'Kod Jasekovog krsta' : szh. *Jasëkov krszt* 'Jasekov krst' : rc. *Krúsë lu Trëfort kötrë podurë* 'Trefort keresztje az erdő felé' Ke 193/435. *Vörös köröszt* : *Vörös kërëszt* : *Vërës kërëszt* : n. *Rout Kraic* 'Rotes Kreuz' : j. *Rajt Kraic* 'Rotes Kreuz' : szh. *Crvëni krszt* 'Crveni krst' : rc. *Krusá rósë* : rc. *Krusë rosu* 'vörös kereszt' [Kr: *Roten Kreutz*] Ke, színéről (BMFN. II. 35, 76, 85, 221, 290–1, 417, 425).

Somogy megye

Dráva menti horvátok I.

Lakócsa: 252/7. *Krizs* : *Kérészt* Ke. Régen háromnapos keresztjáró ünnepen itt imádkoztak a jó termésért (SMFN. 825).

Dráva menti horvátok II.

Bolhó: 238/8. *Krizsanya* Ke (SMFN. 789).

Somogyi horvátok

Buzsák: 22/110. *Szadó* : *János-hégy* [C. P. *Felső-Rakititza* Hn. *Jánoshegy*] Do, sző. Az 1860-as években felállított Szent János-szoborról. 22/111. *János-kereszt* Szo. Szent János-kép van rajta (SMFN. 106). Több adat nincs.

Tolna megye

Szakcs: 44/1. *Takács-köröszt* : *Grablinai-köröszt* Ke. Takács nevű állíttatójáról. A Grablina nevű falurészben van (TMFN. 237).

Tolna megye földrajzi nevei között több ide tartozó példa nem fordul elő.

Szakcs község fenti adatát azért lehet ide sorolni, mert a 'gyertyános' jelentésű *Grablina* falurész elnevezése a szerb eredetű *grablina* földrajzi köznévre vezethető vissza, és azt, hogy Szakcson ismertté vált, joggal föltételezhetjük, ugyanis a történeti kutatások szerint a 18. században ebben a faluban is laktak szerbek (vö. Szilágyi 1983: 53). A *Grablina* helynévnek jó néhány alakváltozata – elsősorban Baranyában – sokfelé el van terjedve (l. részletesebben BMFN. II.-nek a névmutatójában: 1048).

A fentiekben bemutatott névadatokból igen jól kitűnik, hogy Baranya, Somogy és Tolna megye köteteiben lévő, a *kereszt* köznévvvel keletkezett elnevezések két szempontból élesen, határozottan eltérnek egymástól. Somogyban és Tolnában is csupán egy-egy példa található a vallásos jelképek ezen típusának az előfordulására. Amint azt magyarázatképpen már egy-két esetben említettem, ennek is népesség- és településtörténeti oka van, mégpedig az, hogy Somogy megyében a horvátok elmagyarosodtak, Tolnából pedig a szerbek a 18. században visszatelepültek a Dráván túlra. A másik éles, jól megragadható különbség pedig az, hogy a baranyai földrajzi nevekben 'kereszt, feszület' értelemben az egykor szerbek lakta községek és városok névadataiban a *krszt* köznév, a horvát és (egy-két esetben) szlovén telepítésű helységekben pedig a *krizs* földrajzi köznév fordul elő. Az utóbbi típusú névhasználat a Vas megyei földrajzi nevekre is jellemző. Ismeretes, hogy *Vas megye földrajzi nevei* című kötet sok horvát és szlovén nyelvű helynevet tartalmaz, olyanokat, amelyeket az adott déli szláv nyelvet beszélő

pedagógusok gyűjtöttek és szakértők ellenőriztek (vö. VMFN. 16). A horvát és a szlovén nyelvű bel- és külterületi neveket ismerő és használó adatközlőktől például a 'kereszt, feszület' megnevezésére mindenütt a *krizs* földrajzi köznévvél keletkezett adatokat jegyezték föl. Így – jó néhány más település mellett – a következő községek helynévanyagában találunk példákat erre: **Horvátlovó:** 45/17. *Alsó-kérészt* : h. *Dolnyi-krizs* Ke. – **Narda:** 34/108. h. *Juricsin krizs* Ke. Állítatójáról. – **Orfalu:** 148/1. sz. *Tupin krizs* Ke. Állítatója háznevéről. 148/7. sz. *Ferencin krizs* Ke. Állítatójáról. – **Rábatótfalu:** 142/4. *Fölső-kérészt* : sz. *Gorénye krizs* Ke. Elhelyezkedéséről (VMFN. 121, 173, 383, 395). Itt kell megemlítenem: a Baranyába és Somogyba betelepült horvátok földrajzi neveinek ezen névtípusában szintén a *krizs* köznévvé használatos. Igaz, Somogyban, mindössze két ilyen adatot találtam.

d) *Védőszentek szobrai*

A mezőgazdaságban – a földművelésben és az állattartásban egyaránt – mindig fontos szerepük volt és az is marad az embertől független tényezőknek is. A földművelő, állattartó falusi lakosság életföltételeit, jólétét nemcsak az egyén és a kisközösség tudása, szorgalma, összefogása határozta meg, hanem tőle független körülmények (pl. az időjárás, váratlan tűzvészek, az állatállományt ért különféle betegségek). Ezeknek a károknak az elkerülésére, elhárítására keresték az egyes közösségek, családok a védelmet, és ezt hitük szerint általában a *védőszentek* oltalmazó szerepében bízva találhatták meg. Ezért többnyire a falu vagy a város jobban ismert részein (így pl. faluvégen, legelők, erdők, szőlők közelében, nagy dűlőutak mentén) igyekeztek szobrokat állítani a különböző patrónusoknak. A három megye helynévanyagából az alábbiakban mutatok be példákat.

Baranya megye

Horvátok

Sokácok

Mohácsi sokácok

Mohács: 223/266. *Flórián-szobor* : n. *Fluerjani* 'Flórián' : szh. *Szveti Flórián* 'Sveti Florian' : szh. *Florijan* 'Florijan' : c., mc. *Florian-szubro* : rc. *Florian-szubor* [...] Szo 1897-ből, Jablonszky Vince bp.-i kőszobrász alkotása. [...] Nh.: A nádtetős házakat gyakran elborító tűzvész megelőzésére fogadalomból állították. Flórián-napkor könyörgő körmenet – élén az egyleti zászlót vivő tűzoltótestülettel – járta a 269., 281., 300. sz. utcákat (BMFN. II. 441).

Falusi sokácok

Magyarsarlós: 143/63. *Szent János-kérést* : *Szobor* : szh. *Ivanov kríz* 'Ivanov kríz' Ke. Nepomuki Szent János szobra. – A. sz. a sáskák elleni védelem céljából állították fel. János napján körmenettel mennek ide (BMFN. I. 845).

Szerbek

Mohács és térsége

Mohács és északi környéke

Dunaszekcső: 204/31. *Flórián* : n. *Fluerjáni* 'Florian' : szh. *Flarian* : c. *Szobro* 'szobor' [*Szent Flórián-szobor*] Szo, fogadalomból állította a község az 1860-as évek nagy tűzvésze után. 204/302. *Vendel* : n. *Vëndlíni* 'Wendelin' : szh. *Vëndél* [*Szent Vendel-szobor*] Szo, fontos tájékozási pont. – A. sz. a földesúr állíttatta dögvész idején. – **Erdősmecske:** 191/18. *Templom* : n. *Margepuet-Khierih* 'Maria Geburt-Kirche': n. *Khierih* 'Kirche' : szh. *Crkva katolicska* 'Katolikus templom' [...] – . sz. a régi templom patrónusa *Vendel* volt, ezért ennek napján is tartanak búcsút. – **Mohács:** 223/327. *Nepomuki Szent János* : *Szent János-szobor* : *Szent János* : n. *Johani* 'Johanni' : szh. *Kíp Szvëtoga Ivana* 'Kip Svetoga Ivana' : szh. *Szvëti Ivan Nöpomuk* 'Sveti Ivan Nepomuk' Szo – **Véménd:** 193/83. *Szent-háromság-szobor* : n. *Trajjaldihkhait* 'Dreifaltigkeit' : szh. : *Trojsztvo* 'Trojstvo' rc. : *Szubor* 'szobor' [*Szentháromság-szobor*] Szo – A. sz. talapzatán kis méretű *Flórián-szobor* : n. *Fluerjáni* 'Florian' A falu legmódosabb gazdája állíttatta. Mivel a pap nem engedte, hogy a fényképét elhelyezze a szobron, öntudattal vésette rá: „Einzig und allein gestiftet Anton Kesler 1906” 'Egyes-egyedül állíttattam Keszler Antal'. 193/144. *Cikói út* : *Cikó út* : n. *Cikore Vék* 'Zickoer Weg' : szh. *Cikovszki pút* 'Cikovski put' Erdei út *Cikó* : *Zicko* : szh. *Cikov* felé. – A. sz. ezen az úton vonult a németiség körmenete a Tolnai megyei Cikóra Flórián-napkor a tűz védőszentjének ünneplésére. A szerbek Péter és Pálkor (szh. *Petrovo*) zárándokoltak a grábóci kolostori búcsújáróhelyre. 193/336. *Vendel szobor* : *Vendel* : n. *Vendelíni* 'Wendelin' : szh. *Vendelin* 'n. Wendelin; Vendel' : rc. *Vendel-szubor* 'Vendel-szobor' [*Szent Vendel-szobor*] Szo a Vásártéren. Az állatok patrónusaként tisztelték; napján processió vonult ide (BMFN. II. 29, 63, 79, 216, 228, 447).

Somogy megye

Somogyi horvátok

Buzsák: 22/23. *Szent Vendel-szobor* : *Vendi* Szo (SMFN. 104). Több adat nincs.

Tolna megye helynevei között egyetlenegy ide tartozó példa sincs.

A **vallásos jelképek** előfordulásáról összegzésül azt lehet megállapítani, hogy – mint már több esetben is – Somogy és Tolna megye földrajzi neveiben nincs rá

adat, vagy ha mégis előfordul, akkor általában csekély számban. Ez minden bizonnyal a korábban ezen megyékbe bevándorolt szerbek elköltöztetésével (vö. Szita 1993: 6), illetőleg a somogyi horvátoknak a török kiűzése után bekövetkezett elmagyarosodásával függ össze (vö. Király 1983: 24). Az egyes vallásos jelképekre általában kevés példát találtam. A *keresztek*, *feszületek* állításának hagyományait, szokásait tekintve a baranyai horvát és szerb többségű települések között nincs igazán eltérés, Somogyban és Tolnában pedig alig fordul elő adat. A védőszentek tisztelete viszont inkább jellemző, amelyre főleg a *Mohács és északi környéke* szerb etnikai csoportba sorolt helységek egy részében találunk példákat.

B) A néprajzi vizsgálat néhány eredménye, tanulsága

1. A török hódoltságtól kezdődően legalább két évszázadon keresztül – más területek mellett – például különösen Baranya, részben Somogy és Tolna megyébe – *rácok* (szerbek), horvátok és szórványosan szlovének települtek be. Ennek emléke, amint az a bemutatott példaanyagból kiviláglott, a szlovének kivételével a mondahagyományban szinte máig (legalábbis a megyei szervezésű földrajzi-név-gyűjtésekig) fennmaradt. Nyelvi maradványai viszont a Tolna megyei helynevekben (főleg Baranya és Somogy megye néhány falvától eltérően) nemigen őrződtek meg. Ez azzal függ össze, hogy a Tolnába került *rácok* huzamosabb ideig nem maradtak egy-egy településen, vagy ha mégis, akkor létszámuk egyre inkább csökkent, és előbb-utóbb a magyar vagy német nyelvű lakosság vált dominánssá, és ez egyaránt tükröződik az adott helység helyneveinek nyelviségében és természetesen a szerb néphagyományok hiányában is.

Már a német telepítésű községek és városok helyneveihez kapcsolódó néphagyományokat tartalmuk szerint kategóriákba sorolva figyeltem föl arra, hogy viszonylag sok horvát és/vagy szerb nyelvű névadathoz fűződik néprajzi értékű népi közlés. Ezeket a hagyományokat a **származástudat** és a **török hódoltság emlékének** megőrzésétől a **népszokások**, **hiedelmek**, továbbá a **hely- és helységnevek** bemutatásán át a **vallásos jelképekig** sorra vettem, és általában értékeltem is. Ezeket a részeket egyes esetekben tömören itt is összefoglalom vagy pedig néhány észrevétellel egészítem ki.

2. A **származástudat** megőrzésére alig találtam példát, pedig főleg a szerb betelepülők egy részében sokáig élt a hazánkba történt bevándorlások emléke, a visszavágyódás érzése és a hazatérés reménye, amint ez például. Mohács és Véménd településtörténeti összefoglalójából is kitűnik (vö. BMFN. II. 54, 414). Minthogy a hazatérés vágya nemzedékről nemzedékre megőrződött, bizonyára ez is közrejátszott abban, hogy az 1920-as években sok szerb család Jugoszláviába optált. A származástudat megőrzésére **Véménd** földrajzi neveiben több példát is találunk, amelyekben például a török elől Magyarországra menekülésük emléke maradt fenn. A horvátok betelepülésének hagyományai **Bikal** és **Nagyhajmás**

névanyagában őrződtek meg (vö. BMFN. I. 43–4, 75). Más település névadataiban nem találtam rá példát.

A török hódoltság korához kapcsolódóan – miként más megyék és tájegységek esetében is, ahová a törökök eljutottak – a Dél-Dunántúlon (főleg Baranyában) gazdag néphagyomány maradt fenn. A Somogy és Tolna megyei földrajzi nevek – sem a hódoltság korához fűződő névadatokra, sem a más kategóriákba sorolható néprajzi vonatkozású közlésekre – ez nem érvényes, mivel Tolnában egyáltalán nem fordul elő horvát vagy szerb nyelvű helynév, és Somogyban is csak nagyon kevés. A török korral kapcsolatos hagyományok kialakulása és a horvát és szerb nyelvű bel- és külterületei elnevezésekben való előfordulása, elterjedése fölveti azt a kérdést, hogy ez miként mehetett végbe. Horvátok és szerbek – részben a magyarok, részben a törökök biztatására – már a hódoltság idején Magyarországra kerültek (l. részletesebben Sarosácz 1973: 376–81). A szerbek 16. század végén történt betelepítésére, amely Baranya és Somogy megyét érintette, illetőleg Somogyból való elvándorlására Szita László utalt (1993: 6).

Joggal föltételezhetjük, hogy az újratelepült helységek lakói kezdetben magyarok voltak, akiket a bevándorolt szerbek és horvátok egy idő után követtek. Ezért rájuk is érvényesnek gondolom mindazt, amit Andrásfalvy Bertalan kb. a 18. század elejétől hazánkba költöző németekkel kapcsolatban ekként fogalmazott meg: „A német telepesek nem lakatlan és az emberi munka nyomait is elvesztett őstájba érkeztek, hanem olyan területre, ahol a középkori magyar lakosság maradványai a háború során megrikkultak, a török kor utolsó évtizedeiben a megszállók által kedvezményezett délszlávokkal, elsősorban szerbekkel élt együtt” (1979: 336). Ha például valamely helységbe szerbek települtek be, és nem vándoroltak tovább, a már ott lakó vagy a szerbek után hamarosan beköltözött magyaroktól a *rác* (szerb) lakosság, sőt a későbbekben bevándorolt horvátok és németek is átvehették a magyar történeti mondákat vagy azoknak egy részét. Ez érvényes lehet például Szent Lászlóval, Mátyás királlyal vagy akár a tatárjárással, a török hódoltsággal kapcsolatos történeti mondákra, amelyeket évszázadokon át szinte a legutóbbi időkig megőrzött a néphagyomány.

A helynevekhez fűződő *népszokások*, *néphagyományok* a néprajzi fejezetnek adatokban leggazdagabb részét képezik. A különböző etnikai csoportok közül a **horvátokhoz** tartozó *mohácsi*, illetőleg a *falusi sokácok*, valamint a *bosnyákok* településeinek, továbbá a **szerbek** *Mohács és térsége* (*Mohács és északi környékének* nevezett alcsoport) községeinek különféle népszokásai, néphagyományai bővelkednek leginkább érdekes, színes és gazdag példaanyagban. A legtöbb névadat ebben a kategóriában Baranyában található, van azonban példa, ha nem is sok, a másik két dél-dunántúli megye földrajzinév-kiadványaiiban is. Ezek a megállapítások – a megyék szerinti előfordulási arányokat tekintve – a *hiedelmekre*, *vallásos legendákra* is jórészt érvényesek, mégpedig azzal a különbséggel, hogy az utóbbiakra jóval kevesebb példa fordul elő.

3. A *hely- és helységnév-magyarázatok*, amelyeknek tartalma és keletkezésük oka eltérő lehet, ezért mindenképpen célszerűbb volt etnikai csoportok szerint

számba venni őket. Ami adataik számát illeti, az egyes megyék szerint az eléggé arányosan oszlik meg, de ebben az esetben is Baranya megye földrajzi neveiben van a legtöbb példa rájuk. A *vallásos jelképek* előfordulásáról összegzésül azt lehet megállapítani, hogy – mint legtöbb esetben – Somogy és Tolna megye helyneveiben vagy egyáltalán nincs rá adat, vagy ha mégis, akkor igen csekély számban. A baranyai földrajzinév-anyag alapján is az rajzolódik ki, hogy a vallásos jelképek megközelítőleg sem alkotnak olyan gazdag, szerteágazó rendszert, mint a német telepítésű dél-dunántúli községek és városok esetében (l. részletesebben Szabó 2013: 462–80). A védőszentek kultuszát tekintve bizonyos fokú összefüggés fedezhető föl a német és a horvát vagy szerb nyelvű helynévadatok előfordulása között, mégpedig abban, hogy azokban a helységekből, ahol a délszlávok német telepésekkel laktak együtt, ott a horvátok és szerbek körében jobban teret nyert a patrónusok kultusza, mint másutt. Mindhárom védőszent (Szent Vendel, Szent Flórián és Nepomuki Szent János) nagy tiszteletnek örvend. Bálint Sándor kétkötetes *Ünnepi kalendárium július elsejétől november harmincadikáig. A Mária-ünnepek és jelesebb napok hazai és közép-európai hagyományvilágából* című kiváló munkájában Szent Vendel, Szent Flórián és Nepomuki Szent János védőszent kultuszának szerepét vizsgálva – a gazdag népi közlések és más források felhasználása alapján – azt állapította meg, hogy magyarországi elterjedésük az osztrák barokk és a katolikus német lakosság betelepülésének együttes hatásával függ össze (l. részletesebben 1998: 372, 426–7).

3.1. A délszlávok etnikai csoportosításáról készült tanulmány Sarosácz György munkájaként kb. negyven évvel ezelőtt látott napvilágot (1993). Amikor a Dél-Dunántúlra települt déli szláv nyelvű helynevekkel és a hozzájuk fűződő néprajzi értékű népi közlésekkel a Baranya, Somogy és Tolna megyei földrajzinév-kiadványok alapján foglalkozni kezdtem, az a gondolat merült föl bennem, hogy ehhez feltétlenül föl kell használnom Sarosácz említett munkáját. Már a nyelvi-nyelvészeti szempontból kiválasztott példaanyag bemutatásakor gondoltam arra, hogy ez a felosztás nemcsak a néprajzi közlések számbavételéhez, felsorolásához szolgálhat jó alapul, hanem a nyelvészeti elemzés névadataihoz is. Úgy vélem ugyanis, hogy az etnikai csoportosításhoz az egyik fontos kritérium egyrészt a földrajzi nevek (horvát és/vagy szerb) nyelvisége, másrészt a törökdülés idején elnéptelenedett helységek újratelepítése magyar és idegen nyelvű (pl. horvát, szerb, német) lakossággal. Ezért az egyes földrajzinév-kötetekből kiválasztott névadatok bemutatása előtt – Timár György kutatási eredményeit felhasználva – az érintett falvak, városok népesedéstörténetének rövidített összefoglalását közöltem. *A Dél-Dunántúlra vándorolt délszlávok néphagyományainak nyomai a helynevekben* című fejezetben az oda sorolható példaanyagot – a Sarosácz-féle etnikai csoportok alapján – néprajzi tárgykörök szerint mutattam be. A szóban forgó felosztást – a horvát népcsoportok esetében általában – jónak tartottam, úgy véltem azonban, hogy a szerb települések kategorizálásán célszerű lenne változtatni. Javasolt módosításaimat itt nagyon vázlatosan foglalom össze, ugyanis ezeket az érintett települések csoportosításakor, a megfelelő néprajzi kategóriába való besoroláskor már részletesen indokoltam. **Lánycsóknak** a *fahusi sokácokhoz* való sorolása

vitatható, **Töttös** községét azonban szerb nyelvisége, településtörténete (az egyes nemzetiségek a nagyobb fokú nyelvhasználati eltérések) és néphagyományainak csekély előfordulása miatt egyáltalán nem tartom elfogadhatónak, ezért az általam javasolt szerb etnikai csoportok egyikébe soroltam be.

3.2. Mivel a hagyományörzés a többi sokác etnikai csoportra általában jellemző, meglepőnek tartom, hogy a *Dráva menti sokácok*hoz sorolt települések helynevei között csupán egy olyan adatot találtam, amelyhez néprajzi értékű népi közlés kapcsolódik. Ennek több oka is lehet. **Beremend** esetében például a négy nyelvűség és az egyes nyelvek (magyar, német, horvát és szerb) használatának változó helyzete, előfordulási aránya is bizonyára közrejátszott abban, hogy egyik nemzetiségnek sem alakultak ki néphagyományai, illetőleg – ha egykor voltak is – nem őrződtek meg a helynevekhez kapcsolódóan. Ezenkívül amint az településtörténetéből jól kitűnik, a 19. században a szerb közvetítő nyelve volt a helybeli, más nyelvet beszélő lakosságnak, továbbá a szerb nyelvű földrajzi nevek jelentős számát is tekintve **Beremend**et semmiképpen sem sorolnám a *Dráva menti sokácok* etnikai csoportjába. Ezzel szemben a másik két községnek (**Alsó-szentmárton**nak és **Kásád**nak) a sokácokhoz való tartozása horvát nyelvisége és népességtörténete alapján egyaránt elfogadható, a földrajzi neveikhez fűződő hagyományok megőrzése ugyanakkor egyáltalán nem mutatja, még csak nem is igen jelzi a sokácokra általában jellemző gazdagságot, vagyis ide tartozásuk valamelyest kétségbe vonható.

3.3. Minthogy a Sarosács-féle etnikai felosztást jónak tartom, és mivel Baranyába délszlávok (horvátok és szerbek) egyaránt jelentős számban települtek be, ezért a nyelvészeti szempontból kiválasztott bel- és külterületi neveket jórészt ezt a csoportosítást alapul véve mutattam be (l. részletesebben 1973: 369–70). Mindehhez azt szeretném hozzátenni, hogy a horvátok etnikai csoportosítása jól sikerült, eredményesen használható föl a kutatásokban, a *Mohács és térsége* fejezetbe került szerb helységek besorolásáról azonban úgy véltem, hogy azon több okból is változtatni kellene. A módosítások, változtatások elvi alapjaként az érintett települések földrajzi elhelyezkedésének, népesedéstörténetének, nyelviségének és földrajzi neveihez kapcsolódó néphagyományoknak az együttes figyelembevételét tartom célszerűnek. Nem vagyok ugyan néprajzos, hanem olyan nyelvjáraskutató, aki egyetemi hallgató kora óta, nyelvészeti vizsgálódásainak kezdetétől az etnográfia iránt érdeklődik, és nyelvjárási és névtani munkáiban lehetőleg a néprajztudomány szempontjait, kívánalmait, amennyire mód van rá, igyekszik figyelembe venni. Módosításaim, változtatásaim szempontjait a Sarosács György nevéhez fűződő etniai csoportoknak a szerbek lakta *Mohács és térsége* címmel jelzett fejezetében fejtettem ki részletesebben.

3.3.1. A Baranya megyébe bevándorolt szerbek jelentős része Mohács közelebbi és távolabbi környékére települt, ezért esetükben mindenképpen csak helyeselni lehet a Sarosács György-féle *Mohács és térsége* kategória megnevezést. A következő helységeket sorolta ide: **Mohács, Lippó, Illocska, Magyarbóly, Villány, Somberek, Sárók, Erdősmecske, Medina, Borjád és Nagybudmér.** Az említett

települések közül **Medinát** több szempontból sem tartom ide tartozónak. Természetesen nem azért, mert Tolna megyéhez tartozó község, hanem főképpen amiatt, mert jó néhány évszázad óta magyar településekkel körülvett falu egykor szerb nyelvű népessége korábban elmagyarosodott, mint például a baranyai vegyes (magyar, német, horvát és/vagy szerb) nyelvű helységek nagy többsége. Továbbá ha átnézzük Medina földrajzinév-anyagát, akkor sem szerb nyelvű adatot, sem szerb néphagyományt nem találunk benne (vö. TMFN. 413–6). Egy 1715-ből való országos összeírás szerint **Medina** akkor magyar- és ráclakta település volt, mégpedig 8 magyar és 12 rác családdal (vö. Szilágyi 1983: 51–2). Később azonban – sok más, a 17–18. században még rácoklakta Tolna megyei településhez hasonlóan Medina község is elmagyarosodott.

3.3.2. A Mohács és térsége több szerb helységének ebbe a csoportba való besorolását elfogadhatónak tartom. A baranyai helynévkötetek többszöri átnézése viszont arról győzt meg, hogy Mohács közelebbi és távolabbi környékéről jó néhány szerb telepítésű falu ide vehető. Ezeket a Mohácshoz viszonyított földrajzi elhelyezkedésük alapján – északnyugatról keleti irányban, majd pedig déli irányban haladva – három kisebb kategóriába soroltam, és a földrajzinév-anyagukból kiválasztott példákat az egyes települések betűrendjében mutattam be. Az egyes alcsoportok és az oda tartozó helységek a következők:

Mohács és északi környéke: Mohács, Egyházaskozár, Erdősmecske, Véménd, Somberek, Dunaszekcső, Dunafalva és Liptód

Mohács délnyugati vidéke: Borjád, Nagybudmér, Töttös, Majs, Bezedek, Lippó, Sárok és Ivándárda

Villány és déli környéke: Villány, Illocska és Magyarbóly

4. Hogy egy-egy község vagy város helyneveihez milyen nagy számban kapcsolódnak népi közlések, különféle hagyományok – a hazánkba történt betelepülés emlékének megőrzésétől a vallásos jelképek különböző formáinak fennmaradásáig – az több tényezőtől is függ. Így például nagyban meghatározhatja az egyes községek, városok közösségeinek nemzetiségi összetétele, aránya és létszáma, a nemzetüktől elszakadt elvándorlóknak a szülőföldhöz való ragaszkodása, hazavágyódása. Arra is van példa, hogy a hagyományörzés egy-egy etnikai csoportnak (így pl. a *falusi sokác*nak és a *bosnyákok*nak) szinte minden településére jellemző. A *Dráva menti sokácok*ra viszont ez a megállapítás nem érvényes. Az egyes falvak és városok közül főleg **Dunaszekcső, Erdősmecske, Mohács, Somberek, Tarany** és **Véménd** kisebb-nagyobb közössége általában igen gazdag, sokszínű, érdekes és értékes néphagyományt őrzött meg, amint arról nagyszámú helynévhez fűződő népi közlés tanúskodik. A felsorolt helységek közül is kiemelendőnek tartom **Mohács** és **Véménd** hagyományainak rendkívüli gazdagságát és annak megőrzését. Ha ilyen szempontból az egyes etnika csoportokat vesszük figyelembe, akkor a horvát nyelvű etnikai csoportok közül a *Mohácsi* és *falusi sokácok*, a *bosnyákok* és a szerb nyelvűek közül pedig a *Mohács és északi környéke* népcsoport települései őrizték meg leginkább régi gyökerű hagyományait.

5. A nagyszámú adatra épülő vizsgálathoz, bármilyen témakör legyen a kutatás célkitűzése, igen sok munka, hangyaszorgalom kell. Ahhoz, hogy eredményes legyen, természetesen például a szakirodalmi előzmények és eredmények ismerete szükséges, továbbá rendkívül fontos annak a fölismerése, hogy mit kínál a felhasznált forrásanyag. S ezeket – a vizsgálódás céljától is függően – lehetőleg teljességre törekedve kell feltárni és felhasználni. Mindezt korántsem könnyű megvalósítani. A dél-dunántúli megyék földrajzinév-köteteiben nagyon sok lehetőség rejlik a különböző tárgyú kutatások számára. Bízni kell abban, hogy a fiatalabb kutatók körében, ahogy eddig is volt, ezután is lesz folytatója a sok adaton nyugvó vizsgálódásoknak (vö. Barics Ernő 1989b. A Zselic földrajzi neveinek szerbhorvát elemei In: *A IV. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai Pais Dezső születésének 100. évfordulóján* október 8–10. Szerk. Balogh Lajos és Ördög Ferenc. *A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai* 183. szám. Budapest, 73–6).

Szabó József
ny. egyetemi tanár
SZTE